תוספות יום טוב על מסכת ראש השנה

תוספות יום טוב

geulaquiz.com

הקדמה

א למלכים. כתב הר״ב דכתיב ויהי בשמונים שנה וגו׳. מקיש מלכות שלמה כו׳ שהרי המקרא הזה מנה שנה זו. שנת ת״ף ליציאת מצרים ושנת ד׳ למלוך שלמה. רש״י. ומ״ש הר״ב מה יציאת מצרים מניסן. והיא גופא דמר״ח ניסן מנינן לה. יליף לה מקראי בגמ׳. וז״ש הר״ב ואם עמד מלך באדר כו׳. למלכי ישראל אסברה לה. דבהו קיימינן השתא. ומ״ש וכתב לו הסופר בניסן שלאחר י״ג חדש. דאילו בניסן שלאחר אדר וכתב של שנה ראשונה. אע״פ שלפי האמת היא שנה השניה. ליכא למיחש למטרף לקוחות שלא כדין שכיון שזה המלך לא מלך שום ניסן. לפני זה הניסן. ושם המלך הרי כתוב בשטר ונמצא שלא יוכל לטרוף שום לקוחות. אלא שלקחו אחר הניסן שמלך זה המלך. ולאותן כדין הוא טורף. ומה שכתב לפיכך קנסוהו וכו׳ ולא גבי ממשעבדי. עיין בפירוש הר״ב במשנה ה׳ פרק בתרא דשביעית:

ולרגלים. ז״ש הר״ב ור״ש אומר. כלומר ור״ש היא והכי איתא בגמרא. ומ״ש עד שיעברו עליו שלש רגלים כסדרן כו׳. ופסק הלכה כו׳ ומשיעבור עליו שלש רגלים עובר בבל תאחר. מפקינן בגמרא משום דאהדרינהו קרא לכולהו רגלים בפרשת חג הסכות אע״ג דכבר כתבינהו מעיקרא אלא ש״מ לבל תאחר. דלא מפרש קרא בהי זימנא קאי בבל תאחר ומש״ה אהדרינהו לאשמועינן דכיון שעברו עליו שלש רגלים עובר. ורבי שמעון סובר דאע״ג דאהדרינהו לבל תאחר. לא הוה צריך לממני חג הסוכות. דעליה קאי. אלא לומר שזה אחרון. דכסדרן בעינן:

באחד באלול ר״ה כו׳. עיין בפרק בתרא דבכורות. [*ומ״ש הר״ב דאמר קרא שנה שנה כו׳ ע״ש בפירושו במשנה א׳. ומ״ש עליו בס״ד]:

באחד בתשרי. פי׳ הר״ב דכתיב עשר תעשר וכו׳ והוא סמוך לגמרו כו׳ והאי גמרו היינו שנגמר להתחייב במעשר. שאין אוכלים אפילו עראי. והוא משיראה פני הבית. כדתנן רפ״ב דמעשרות. ואין אנו צריכין למה שנדחקו התוס׳ לפרש. דאע״ג דתנן בפ״ק דמעשרות משהביאו שליש עונתן למעשרות מ״מ אין דרך ללקט אלא כשנגמרו ע״כ. ונראה שבפירש״י שלפניהם לא היה כתוב זה הלשון. שכל ימות וכו׳. ומפני כן הוצרכו לפרש בדבור שאחר זה דנפקא לן דתשרי ר״ה למעשר. מג״ש דשנה שנה. ולכך נדחקו גם בזה. ומ״ש הר״ב דזמן עבורה של בהמה דקה ה׳ חדשים. בגמרא. וא״ת אשכחן זמן עישור בהמה דקה. זמן עישור בהמה גסה דיולדת לתשעה חדשים. כדתניא בפ״ק דבכורות דף ח׳. מנא ידעינן. וי״ל דזמן לידת הגסות נמי באב היא. אלא שזמן עבורן קדים ד׳ חדשים לזמן עבורן של הדקות. [*וא״נ קדמי ויולדות קודם אב. מ״מ אין מאחרין. כי כן שמעתי. דמן אלול ואילך אינן יולדות. עד שבט ואדר]:

ורבי אלעזר ור״ש אומרים בא׳ בתשרי. וד׳ ראשי שנים דחשבי לט״ו בניסן. שהוא ר״ה לרגלים. ה״ק ד׳ ראשי שנים לדברי הכל. לר״ש דבעי שלש רגלים כסדרן. דל מעשר בהמה. ולדפליגי עליה דל רגלים. גמ׳ [דף ד׳] :

לשנים. פי׳ הר״ב לשני מלכי האומות. ובגמרא דף ג׳. מפיק ליה מקראי. דכתיב (נחמיה א׳:א׳) דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסלו שנת עשרים. וכתיב (שם ב׳)ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא המלך. מדקאי בכסלו. וקרי ליה שנת עשרים וקאי בניסן וקרי ליה שנת עשרים. מכלל דר״ה לאו ניסן. וכתבו התוס׳ והואיל ואפיקתיה מניסן. אוקמיה אתשרי דאשכחן דהוי ר״ה לכמה דברים:

ולשמיטין. דכתיב (ויקרא כ״ה) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ. וגמר שנה שנה מתשרי. דכתיב (דברים י״א) מראשית השנה. ואין דנין שנה משנה דניסן. דכתיב ביה (שמות י״ב) ראשון הוא לכם לחדשי השנה. דהתם שנה שיש עמה חדשים. גמ׳:

לנטיעה. דכתיב (ויקרא י״ט) שלש שנים ערלים. וכתיב (שם) ובשנה הרביעית. ויליף שנה שנה מתשרי. גמ׳. ומ״ש הר״ב אם נטע אילן מ״ה יום. שיום הנטיעה אינו מכלל ימי הקליטה. וכתב הרמב״ם בפ״ט מה׳ נטע רבעי. הנוטע אילן מאכל בט״ו באב כו׳. שנמצא עוד ט״ו יום מאב. וכ״ט יום של אלול הרי מ״ד יום. מלבד יום הנטיעה. ומ״ש דשלשים יום בשנה חשובים שנה. יליף בגמרא מדכתיב (בראשית ח׳) בראשון באחד לחדש. מדאכתי יום אחד הוא דעייל בחודש. וקא קרו ליה חדש [דכתיב באחד לחדש]. ש״מ יום א״בחדש חשיב ליה חדש. ומדיום א׳ בחדש חשיב ליה חדש שלשים יום בשנה חשובין שנה. דחדש נמנה בימים דכתיב (במדבר י״א) חדש ימים. ואחד ממנויו חשיב חדש. הכי נמי שנה שנמנה בחדשים. דכתיב (שמות י״ב) לחדשי השנה. הכי נמי אחד ממנויה חשיב שנה. ומ״ש הר״ב ולאחר שנה שלישית כו׳ עדיין הם אסורים משום ערלה כו׳. ואי קשיא הא גמרי להו שלש שנים דערלים. מפיק ליה בגמרא מדכתיב ובשנה הרביעית ובשנה החמישית. פעמים שברביעית. ועדיין אסורה משום ערלה. ופעמים שבחמישית ועדיין אסורה משום רבעי. ומה שכתב עד ט״ו בשבט. אתיא כב״ה:

ולירקות. פי׳ הר״ב למעשר ירק. שאין תורמין כו׳. וכן כתב רש״י. ואיתא נמי בברייתא. ואם היתה שניה נכנסת לשלישית כו׳ כדלקמן בדברי הר״ב. ומפרשינן בגמרא. דתנא תני ירקות שמעשרותיהן מדרבנן. וכ״ש מה שחייבים מדאורייתא. ודתני ירקות לשון רבים. משום דתרי גווני ירק הן דאזלינן בתר לקיטה. כדאמרן *)ולענין גורנו משנאגד וכו׳. כדתנן במשנה ה׳ פ״ק דמעשרות:

באחד בשבט כו'. מפרש טעמא בגמ'. הואיל ויצאו רוב גשמי שנה. ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה. ומ"ש הר"ב לענין מעשר פירות כו'. דלענין ערלה ורבעי. כבר נתבאר לעיל:

בפסח על התבואה. כתב הר"ב מדאמרה התורה הביאו וכו' כדי וכו' ז"ל הברייתא מפני מה אמרה התורה הביאו עומר בפסח. מפני שהפסח זמן תבואה הוא. אמר הקב"ה הביאו כו' כדי כו' וכן בכולם:

ובעצרת כו'. כתב הר"ב מדאמרה תורה. הביאו לפני שתי הלחם. אבל מדחזינן דמצות ביכורי אילן מעצרת כו'. כדתנן במשנה י' פ"ק דבכורים. ליכא למימר. משום דהא יש להן תשלומין עד החג. כדאיתא התם. ומיהו רש"י ור"ן כתבו גם זה הטעם:

בראש השנה כו'. מדברי קבלה למדנו. דכתיב (דברים י"א) מראשית השנה ועד אחרית שנה. מר"ה נדון מה יהא בסופה. וילפינן דתשרי הוא. מדכתיב (תהלים פ"א) תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגינו איזהו חג שהחודש מתכסה בו. הוי אומר זה ר"ה. וכתיב (שם) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. וכדאיתא בגמרא בפירקין ד' ח'. וקשיא לי כיון שאדם נדון בר"ה. ודאי על כל המאורעות שלו דנין אותו. על תבואתו. ופירותיו. ושאר עסקיו. וכיון שכן הכל נדון בר"ה. וניחא לי שג' דברים נדונין לכל העולם. בשלשה זמנין אלו השנויין במשנתינו. וילפינן הכי מדאמרה תורה לצבור. שיביאו בזמנים הללו שמרצין עליהן אחד אחד בזמנו. אבל בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו אחד אחד. וגוזרים עליו חלקו מדברים הללו. והטעם שנדון האדם בר"ה. דבשלמא ג' דברים הללו כל אחד נדון בזמנו. כדאמר שהפסח זמן תבואה כו'. אבל ר"ה מה נשתנה. אלא טעמא אי כמ"ד בתשרי נברא העולם. כלומר נברא האדם ביום הששי לימי בראשית. והוא ר"ח תשרי. ובו ביום סרח אדם הראשון ונדון לרחמים. לפיכך קבעו הקב"ה לכל בניו שידונו בו לרחמים. כדאיתא במדרש בפסיקתא. ואי למ"ד בניסן נברא העולם. י"ל לפי שביה"כ נתרצה הקב"ה למשה בדבר העגל קבע לתחלת החדש עד יוה"כ לימי הדין. כל זה מדברי הר"ן:

שנאמר היוצר יחד וגו'. פי' הר"ב ה"ק היוצר. והוא הקב"ה. רואה יחד כו'. גמרא. ופירש"י ואקרא דלעיל מיניה קמהדר. השגיח אל כל יושבי הארץ. היוצר אותם. השגיח יחד את לבם ע"כ. ולהכי נסיב ליה תנא להך קרא. לומר שאע"פ שעוברין כבני מרון בדקדוק גדול. מ"מ כולן נסקרין בסקירה אחת. וז"ש הרמב"ם. הנגלה מזה המאמר מבואר כאשר תראה אבל הנסתר ענינו קשה מאד בלי ספק ע"כ. כי האדם א"א לציירו שני הפכים כנושא אחד. בזמן אחד. שיעברו אחד אחד ויהיו נסקרים בסקירה אחת. אבל כמו שא"א להשיג מהותו יתברך ויתעלה זכרו נצח. כן א"א להשיג השגחתו וסקירתו שאם היינו משיגים דרך השגחתו כבר היינו משיגים עצמותו. וזה א"א בשום פנים:

ובחג נידונין על המים. כתב הר"ב מדאמרה תורה כו' גם בזה מסיים בברייתא. כדי שיתברכו לכם גשמי השנה. והא דמיחד שם חג לסוכות. טפי מפסח ועצרת. [*וכן ברפ"ג דשקלים] וכן בספ"ז דנדרים. [*ובמשנה ה' פרק בתרא דבכורות] ואע"פ ששלשתן בשם חגים נקראו בכתוב. מ"מ מלת חג הנחתו הראשונה על המחול והריקוד. אי לאו ג"ש דמדבר מדבר. כמ"ש בספ"ק דחגיגה. והרד"ק כפי הפשט. מפרשו כן מענין ריקוד וטיפוח לשמחה ובסוכות היתה שמחה יתירה של בית השואבה. לפיכך ראוי הוא להקרא ביחוד בשם חג. ומפני כן אומרים בו בתפלה זמן שמחתנו:

על ניסן מפני הפסח. אבל סיון מפני העצרת לא צריך. דבספירת עומר הדבר תלוי. כדאמר בגמרא [דף ו'] תוספות:

על אב מפני התענית. כתב הר"ב לפי שהוכפלו בו צרות כו'. כדתנן במשנה ו' פ"ד דתענית. חמשה דברים ארעו לאבותינו בתשעה באב. והקשו בתוספות דהכי נמי תנן התם דבי"ז בתמוז ארעו חמשה דברים. ותירצו דחורבן ב"ה תקיפא טובא [ועוד] לא דמי לט"ב. דצרה אחת הוכפלה בו:

ועל אלול מפני ר"ה. כתב הר"ב ועושין ר"ה ביום שלשים לאלול. מסיימין בתוס' וגם למחרתו. כדמשמע בפ"ק דביצה (דף ה') ובפ"ג דערובין משנה ז':

ועל אדר מפני הפורים. ואילו אם נתעברה השנה יוצאין אף על אדר השני מפני הפורים [דבאדר השני חוזרין וקורין כדתנן במשנה ד' פ"ק דמגילה] לא קתני דס"ל דלעולם אדר הראשון מעובר. וידעו בני הגולה דביום לא נתקדש. גמרא:

פסח קטן. כתב הר"ב פסח שני [*לטמא ושהיה בדרך רחוקה בראשון לשון רש"י]. וכתב בפי' [*)המפרש להרמב"ם בפרק ג'] להלכות ק"ה דלפיכך קרי ליה פסח קטן. דלא הוי אלא יום א':

מחללין את השבת. עיין בסוף פרקין:

שבהם השלוחים יוצאין לסוריא. פירש הר"ב להודיע לגולה יום קביעותם. מפרשי' בגמרא דהא דתנן לעיל על ששה חדשים שלוחים יוצאים היינו מבערב כגון שנראה בעליל ביום כ"ט. או בליל שלשים דודאי יקדשוהו ב"ד למחר. אי נמי בחדש מעובר. דפשיטא לן שביום ל"א יתקדש משלא נתקדש בזמנו ואין ממתינין עד [למחר] שישמעו מקודש מפי ב"ד. ועל ניסן ועל תשרי אין יוצאין. עד שישמעו מפי ב"ד מקודש וכתבו התוס' הטעם דאע"ג דנראה בעליל. אי נמי בליל שלשים. אין יוצאין לאלתר. דחיישינן דלמא מימלכי ב"ד ומעברי ליה. ואתא לקלקולי מועדות. ומש"ה כי נמי לא

קדשוהו ביום ל׳. שאי אפשר לדחותו יותר מיום ל״א אין יוצאין לאלתר דגזרו האי [אטו האי] משום דבשאר חדשים יוצאים אזה וזה מבערב. ע״כ. והשתא מתניתין דקתני שבהן שלוחין יוצאין. היינו לאחר שישמעו מפי ב״ד מקודש. ואם לא יבואו עדים ויתעבר החדש לא יצאו השלוחים עד מחר. שאין ב״ד מקדשים בלילה. נמצאו ממעטין הילוכן מהלך לילה ויותר. אבל בשאר חדשים. אין חלול שבת של עדים ממהר יציאת שלוחים שאין מחללין השלוחים לצאת בשבת היום. וכשלא יבואו עדים היום יתעבר החדש. והכל יודעים שיום קידושו למחר. והשלוחים יוצאים משתחשך. לומר שעברו את החדש. וכתב רש״י וא״ת היאך הוא תולה טעם חלול העדים ביציאת השלוחים הרי השלוחים עצמן לא ניתן להם לחלל. [כמ״ש וטעמא בגמרא אשר תקראו אותם במועדם. על קריאתם אתה מחלל דכל מועד דכתיב לדחות שבת הוא כמ״ש בסוף פרקין. ואי אתה מחלל על קיומן] טעם החילול כדי שיתקדש החדש בזמנו הוא כדקתני ובהן מתקנים את המועדות. דרחמנא אמר (ויקרא כ״ג:ד׳) אשר תקראו אותם במועדם ואפילו בשבת. ויציאת השלוחים דקתני אינו אלא ליפות וליישב את טעם החילול אף בשביל זאת. דיש דברים שאין הטעם תלוי בהם. והם נעשים סעד לדבר ליישבו ולייפותו. כאותה ששנינו בסנהדרין [דף י״א] אין מעברים את השנה מפני הגדיים והטלאים. אבל עושין אותן סעד לשנה. כיצד מהודעין אנחנו לכון דגוזליא רכיכין. ואמריא דעדקין כו׳ ע״כ. וכן הרמב״ם בפ״ב מהל׳ קדוש החדש. לא העתיק. אלא טעם דמפני תקנת המועדות:

לסוריא. עיין במשנה ד׳ פרק דלקמן:

ובהן מתקנין את המועדות. אבל אלול אע״ג דמיניה חשבינן לעשות ביום שלשים ר״ה. לא נפקא מינה מידי לפי שעדיין ביום שלשים עצמו יושבים ומצפים. ואם נודע להם שקדשו ב״ד יום שלשים נוהגין אותו היום קדש בלבד. ואם לא נודע להם נוהגין יום שלשים קדש ויום ל״א קדש עד שיבואו להם שלוחי תשרי. כל׳ הרמב״ם פ״ג מהלכות קדוש החדש:

בעליל לישנא דקרא (תהלים י״ב ז׳) אמרות ה׳ אמרות טהרות כסף צרוף בעליל לארץ. שפירושו גלוי לכל. גמרא:

[*ועכבן ר״ע בלוד. ובסוף פ״ה דשבת דתנן פרתו של ראב״ע היתה יוצאה כו׳ מפרש הר״ב דלא שלו היתה אלא של שכנתו כו׳. וכדאיתא בגמרא כמ״ש שם בס״ד. ולפיכך יש לתמוה דהא הכא תניא. אמר רבי יודא ח״ו שר״ע עכבן. אלא שזפר [כך שמו] ראשה של גדר עכבן ושלח ר״ג והורידו מגדולתו ולמה לא פירש כן הר״ב ונ״ל דהתם שאני דמשנה עצמה מוכחת כך שכן דייקינן התם בגמ׳ מדקתני פרתו וכי פרה אחת היתה לו כו׳ כמ״ש שם בס״ד. אבל הכא שאין שום משמעות במשנה המוכיח על שלא [*ר״ע] עכבן לא פירש כן שהרי אפשר דתנא דמתניתין אה״נ דפליג על רבי יהודא. וכיוצא בזה נמצא פלוגתא עם רבי יודא דת״ק אמר עקביא נתנדה. וא״ר יודא ח״ו שעקביא נתנדה וכו׳ במשנה ו׳ פ״ה דעדיות. וכן מוכח בירושלמי דאמר אמתניתין מפני שהן ארבעים זוג. אבל אם היה זוג אחד לא היה מעכבו. ומייתי נמי להא דר״י ח״ו כו׳. משמע ודאי מדיהיב טעמא למתניתין דס״ל דמתני׳ כמו שהיא שנויה כך ס״ל לתנא דמתני׳]:

נמצאת מכשילן לע״ל. ושמא יהיה אצל אחד מהם בזמן העתיד עדות מועיל בירח א׳ וימנע כו׳. רמב״ם:

שאם יפסל אחד מהן. פירש״י יכשל בפיו כשיבדקוהו כדלקמן והרמב״ם כתב בפ״ב מהל׳ ק״ה שאם ימצא אחד מהן פסול מפני שהוא גזלן וכיוצא בו משאר הפסלונות:

כשרים לעדות החדש. כתב הר״ב ורבנן כו׳ מסורה לכם כו׳. כמותכם. מסיים רש״י שיקבלו העדות ויקדשו החדש:

ופסלו את עבדו. סברי לה כר״ש דמכשיר בקרוב ודרשו נמי כשרים ומיוחסים למעוטי גר וממזר כדדרשינן מאתך בדומין לך במשנה ב׳ פ״ד דסנהדרין. תוס׳:

אלו הן הפסולין. פירוש מדרבנן דאי מדאורייתא כל העובר עבירה שיש בו מלקות וכו׳. כדפסק הר״ב במשנה ג׳ פ״ג דסנהדרין. וא״כ לכ״ע גזלן ה״ל למתני דכתיב בהדיא (שמות כ״ג:א׳) אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס. והא קמ״ל דאע״ג שהן כשרים מן התורה פסולים לעדות החדש:

המשחק בקוביא. פירש הר״ב מטעם אסמכתא דלא קניא והרי הן גזלנים מדרבנן דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד איש כדכתיב (שמואל ב כ״ג:כ״א) ויגזול את החנית מיד המצרי. כ״כ רש״י. ולפסק הלכה שזכרתי דכל עובר עבירה כו׳ פסול י״ל כמ״ש התוס׳ דכיון דמדעתו נותן לא נחשב בעיניו כגזל. ע״כ. ובפ״ג דסנהדרין כתב הר״ב טעם אחר שכן שם בגמרא חולק רב ששת על זה הטעם דהכא וסובר דכל כה״ג לאו אסמכתא היא ואיכא בינייהו דגמר אומנות אחריתי. ושם פסק הר״ב כרב ששת:

ומלוי בריבית. כתב הר״ב דהא מנפשיה יהיב ליה. כ״כ רש״י וכלומר דלא משמע ליה לאיניש איסורא כשנותן לו מדעתו אא״כ ממשכנו על כרחו. תוס׳:

מפריחי יונים. עיין בפי׳ הר״ב בפ״ג דסנהדרין:

וסוחרי שביעית. כתב הר״ב ורחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה. ומשום דמיירי בשביעית בזמן הזה לא הוי פסולי דאורייתא א״נ דמיירי שממציאים

מעות לעניים ואספי להו וכו׳ כדאיתא בפ״ג דסנהדרין דף כ״ו שאין זו סחורה גמורה דאזלי בשליחותייהו. כ״כ התוספת. והר״ן כתב דכיון דדינא דיאכל דמיהן בקדושת שביעית. כדתנן ריש פ״ז דשביעית הלכך לא משמע להו לאנשי דאיכא איסורא בסחורה כיון דהדרי אכלי לדמי בקדושת שביעית ע״כ. ומ״ש הר״ב ולפי שנחשדו כו׳ חשדום להיות מעידים שקר על שוחד. כ״כ רש״י. וה״נ איכא למיחש שיקבלו שוחד מהכותים כבר״פ דלקמן. וקשיא דהא אמרן דבכולהו לא משמע להו לאנשי דלהוי אסורא דאלת״ה אף מדאורייתא פסולים. ועוד דזה הכלל כו׳ אף הן אינם כשירים מוקמינן בפסולי דרבנן כמ״ש הר״ב ש״מ דבהו איירי מתניתין. ונראה לי דרש״י ס״ל דודאי ידעי דאיסורא איכא אלא דלא משמע להו שיש איסור בזה מן התורה. ולפיכך מן התורה אינם פסולים הואיל ולא מכווני לעבור על דברי תורה. ומדבריהם פסולים כיון דלעולם יודעים שיש איסור בדבר. ומיהו אין אדם נאמן על עצמו לומר שלא היה יודע בשום איסור. אלא אזלינן בתר רובא דעלמא דידעי ולשון הר״ן ולא פסלינן להו שיעידו או שידונו שקר. אלא מדרבנן בלחוד הוא דפסלי ע״כ. נראה שנשמר מזה שהקשתי על רש״י ז״ל:

והעבדים. כתב הר״ב פסולי דאורייתא ואיצטריך למתני דלא תימא כיון דלא מחמת עבירה מפסלי מכשרי לעדות. החדש מידי דהוה אקרובים לר״ש. תוספות. ומ״ש הר״ב ק״ו מאשה דמג״ש דלה לה שכתבתי בפ״ג דברכות ליכא למילף. דלא ילפינן אלא להחמיר עליו לחייבו במצות כאשה אבל לעדות ועמדו שני האנשים כתיב (דברים י״ט:י״ז) והאי איש הוא. כ״כ התוס׳ בפרק החובל (בבא קמא דף פ״ח.) [*ובפרק י״ב דזבחים דף כ״ג [צ״ל ק״ג] כתבו וז״ל. אבל גבי עדות לא שייך למילף דאין תלוי בנאמנות. [שהרי] משה ואהרן לא מעידין לא משום דלא מהימני הלכך היכי דגלי גלי]. ושם בגמרא דהחובל מפרש הק״ו ומה אשה שראויה לבא בקהל פסולה להעיד דכתיב האנשים. עבד שאינו ראוי לבא בקהל אינו דין שפסול לעדות. מה לאשה שכן אינה איש [ולא קרינן בה אנשים] וכו׳ גזלן יוכיח. מה לגזלן שכן מעשיו גרמו לו תאמר בעבד שאין מעשיו גרמו לו אשה תוכיח. מה להצד כו׳ שאינם נזהרים בכל המצות. זה מפני רשעו וזו מפני שלא נצטווה. אף אני אביא העבד שאינו בכל המצות ופסול להעיד:

עדות שאין האשה כשרה לה וכו׳. כתב הר״ב אבל פסולים בעבירה מן התורה לא הכשירו חכמים בעדות אשה. ואם מסיחים לפי תומן לא גריעי מנכרי מסיח לפי תומו דכשר. כדתנן במשנה ה׳ פרק בתרא דיבמות. רי״ף ורא״ש שם:

מוליכין אותו על החמור. אף בשבת. רש״י. וכתב רמ״י ז״ל בפירושו להלכות קידוש החדש פרק ג׳ דידוע הוא שאין איסור שביתת הבהמה חמור כאיסור שביתת האדם אלא כדי להקל באיסור אמרו כן ע״כ. [*ולחלוק על המפרש דהתם כתב כן שהמפרש פי׳ שאע״פ שהמוציא אדם חי שאינו כפות במטה פטור לפי שהמטה טפילה לו ה״מ כשנשא אדם. אבל לענין משא בהמה הרי האדם החולה והמטה משוי הם ואסור להוציאם על הבהמה בשבת. ואני בחיבור פרשת החדש שחברתי בס״ד על ה׳ קידוש החדש כתבתי שאני אומר דלא כדברי זה ולא כדברי זה שודאי שמה שמרכיבין על החמור הוא להקל באיסור. אבל שנושאין אותו במטה אינו להקל האיסור דחולה ככפות דמי כמ״ש הרמב״ם פי״ח מהלכות שבת וכ״כ התוס׳ בר״פ י״ט דשבת ולפיכך חייב על המטה וקמ״ל דלעדות החדש שרי והרי דלא כהמפרש דמחלק בין שביתת אדם לשביתת בהמה וקמ״ל אפי׳ איסור חמור שרי הכא ולא כרמ״י [שכתב] דלהקל האיסור אמרו ומשמע דר״ל דהכל להקל. ועיין לקמן בד״ה אפילו במטה כו׳]:

אותו. דאע״ג דיחיד הוא מחלל השבת שמא יצטרף עם אחר כדתנן במשנה ו׳ לענין אב ובנו. ועיין רפ״ב. ומה שהקשה המפרש להלכות ק״ה דהאיך מחללין על הספק. והא תנן נולד בין השמשות נמול לתשעה [בפי״ט ממסכת שבת משנה ה׳] תירץ רמ״י ז״ל דתקון מועדות שאני תדע שהרי מכשירי מילה אין דוחין [כדתנן שם ר״פ] והכא אפי׳ מכשירין דוחין כגון להרכיב החולה כו׳ וליקח מזונות וכלי זיין והכל משום תקנת המועדות ע״כ. וה״ה בכל ר״ח מפני הקרבן בזמן שבה״מ קיים. וטעמא רבה איכא לחלק דזוהי מצוה על כל ישראל בכללן כאחת. והמילה עכשיו בשעת הדחייה אינה אלא מפני יחיד הנימול. ועוד שהיא תוכל להתקיים למחרתו:

אפילו במטה. דאע״ג דתנן בפ״י דמסכת שבת משנה ה׳ דהנושא את החי כו׳ פטור אף על המטה. ה״מ חי דאינו כפות כמ״ש הר״ב שם. אבל חולה ככפות דמי וחייב. כמ״ש הרמב״ם בפרק י״ח מה״ש וכבר כתבתי כן בשם התוס׳ רפי״ט דשבת והלכך מטה נמי משוי היא על הבהמה וקמ״ל דאפ״ה מחללין:

ואם צודה כו׳. פירש הר״ב אורב כו׳ ומסיים רש״י והבייתוסים והכותים הם היו אורבים להם לעכבם כדי להטעות את חכמים ע״כ. ועיין משנה ב׳ פ״ב:

שעל מהלך לילה ויום וכו׳. ואם היה ביניהן יתר על כן לא ילכו שאין עדותן אחר יום שלשים מועלת שכבר נתעבר החדש. רמב״ם רפ״ג מהק״ה ועיין שם בדברי המפרש:

[*מחללין את השבת. עיין בר״פ דלקמן]:

שנאמר אלה מועדי ה׳. וראש חודש נמי אקרי מועד [כמ״ש בס״ד במשנה ד׳ פ״ק דשבועות] והיינו דתנן לעיל במשנה ד׳ דעל כולן מחללין כו׳. תוספת דלעיל:

ב אחר עמו. פירש הר״ב זוג אחר דאל״כ חד מי מהימן להכשירו. אבל לענין חלול השבת יכול גם אחד לחלל כדי להעיד עליו. דשמא יצטרף עם אחר גמ׳. ועיין מ״ש ס״פ דלעיל:

[*בראשונה היו מקבלין כו׳. הכי קאמר למה שבראשונה כו׳ ירושלמי]:

מכל אדם. מישראל. שכל ישראל בחזקת כשרים עד שיודע לך שהוא פסול זהו דין תורה. רמב״ם פרק ב׳ מהלכות קדוש החדש:

[*משקלקלו המינים. היינו בייתוסים כמו שכתבתי במשנה דלקמן]:

משיאין משואות. מפורש במשנה דלקמן. ומ״ש הר״ב שלא היו משיאין אלא על החדש החסר. מפרש טעמא בגמרא. משום ראש חדש חסר שחל להיות בערב שבת ואין יכולין להשיא לערב מפני השבת. אלא במ״ש משיאין ואי אמרת נעביד נמי אמלא אתו למטעי ולספוקי דשמא חסר הוא ומשום דלא אפשר מאתמול עבדי האידנא. או דלמא מלא הוא ובזמנו עבדו. ושישיאו בין אמלא בין אחסר וכי אקלע חסר בע״ש לא לעבדו כלל איכא נמי למטעי דסברי דלמא מלא ואתנוסי דאתניס. ומיהו כי לא עבדי כלל במלא. דהשתא שכיחא דלא עבדי ליכא למיחש דיספקו דלמא חסר הוא ובשבת לא אפשר ובמ״ש אתנסו. דכיון דשכיח דאמלא לא עבדי תלו בשכיחא ולא באונס. ואפכא לא מצו למעבד שישיאו אמלא ולא אחסר. וכי אקלע ר״ח חסר בע״ש ולא עבדי מידע ידעי דחסר הוא דלא תלו באונס אלא בשכיח. דא״כ צריכין לעולם להיות בטלים ממלאכה ב׳ ימים. משום ר״ה [כ״כ רש״י והתוס׳ כתבו דה״ה בכל ר״ח דנשים בטלות ממלאכה. כמ״ש במ״ב פ״ד דמגילה. ע״כ. וכפירש״י עצמו שם. בגמרא דמגילה דכ״ב] שיהו צריכין לצפות ביום שני שמא עברוהו ובלילה ישיאו. אבל כי עבדי משואות לחסר ירעו שלמחר חול הוא. ומ״ש הר״ב לערב של יום שלשים. פירש״י נגהי שלשים ואחד יום:

משקלקלו הכותים. וכן גירסת הר״ב. ולעיל גרס המינין. והם הביתוסים. כדאיתא בברייתא בגמרא. וצריך לומר דמעשים שהיו כך היו. ששכירת העדות ביתוסים עשאו. ומשיאין. כותים היו. וכגרסת הר״ב. כן גירסת הרמב״ם אבל רש״י גורס מינים בתרווייהו [*בדפוס ישן. ולפ״ז גם המה בייתוסים היו]:

משואות. לישנא דיקוד. דכתיב (שמואל ב ה׳:כ״א) וישאם דוד ואנשיו. ומתרגמינן ואוקדינן דוד. גמ׳. ולכך קריאת המלה בסי״ן:

במשיחה. עיין במשנה ח׳ פ״ג דסוכה:

מוליך ומביא ומעלה ומוריד. בירושל׳ משמע כדי שלא יטעו לומר שהוא כוכב דא״ר יוסי חזינא כוכב דנחית וסליק חזינא כוכב דאזיל ואתי. עכ״ל התוס׳. ואל תטעה לחשוב שז״ש כוכב שהוא מצבא השמים וכסיליהם. שא״ת שהם מכוכבי הלכת. הרי יש להם מהלך ידוע. ואם הם זולתם הרי הם קיימים. אבל הן מראות הנראות באויר רקיע השמים. כמין כוכבים ומתהוים לשעתם על דרך שכתבתי במשנה ב׳ פ״ט דברכות:

ומאין כו׳. פירש״י מה שם ההרים. והדין עמו דאל״כ לא הוי ליה למיתני אלא הר המשחה בלבד:

לסרטבא. עד שרואין שעושין כן בהר סרטבא. רש״י:

כל הגולה. פירש הר״ב בני בבל. גמרא. והא דתנן במשנה ד׳ פ״ק דהשלוחים יוצאים לסוריא והם ארצות שכבש דוד כגון ארם. וכו׳. כמ״ש הר״ב במשנה י״א פ״ו דדמאי. ומסתמא למקום שהיו משיאין משואות. שם היו הולכים השלוחים לאחר התקנה. לא קשיא דדרך סוריא היו הולכים לבבל. שכן אבינו אברהם ע״ה יצא לו מאור כשדים מבבל. והלך לו לכנען דרך ארם נהרים:

ובית יעזק היתה נקראת. בגמרא לישנא דקרא (ישעיהו ה׳:ב׳) ויעזקהו ויסקלהו. פירש״י שהי׳ מסויג ומעוזק בגדר סביב סביב בעגול כמו טבעת:

ולשם כל העדים מתכנסין. פירש״י ביום השבת שחללוהו לבא ולהעיד. ומדברי הרמב״ם בפ״ב מהק״ה נראה דאף בימות החול מכנסן כדי ששם בודקין אותן:

בראשונה לא היו זזין כו׳. ומשנה ג׳ פ״ד דעירובין. לאחר תקנת ר״ג הזקן נשנית. וכן מוכח שם בגמרא:

לא היו זזין משם. וכל החצר חשובה כד׳ אמות כדתנן ריש פ״ד דערובין נתנוהו בדיר או בסהר כו׳. תוס׳:

ומן הנהר. שהוא גדול פתאום. וחוטף את בני העיר. ואת הילדים. רש״י:

הרי אלו כאנשי העיר. כלומר שאין העיר נחשבת להם לכלום. ויש להם אלפים אמה לכל רוח חוץ לעיר. כ״כ הרמב״ם בספכ״ז מה״ש. וכתב המגיד והענין שכיון שהלכו ברשות הרי המקום שהגיעו לו כאילו קנו בו שביתה בין השמשות. ודבר ברור הוא. ע״כ:

לפני החמה או לאחר החמה. פירש הר״ב פגימתה כו׳ דלעולם חלק המאיר ממנה מה שפונה לצד השמש. לפי שאין אור ללבנה מצד עצמה אלא מה שנאצל עליה מאור השמש. ושניהם כדורים. וכדור הלבנה קטן מגוף השמש הרבה מאוד ולפיכך אע״פ שמפני שאין לה אור אלא הנאצל עליה מהשמש. הנה לא יאיר ממנה אלא חלק כדורה שכלפי השמש. אבל אחרי שכדורה קטן מכדור השמש. לכך מתפשט אצילת אור מהכדור הגדול שהוא השמש. על כדור הקטן שהוא הלבנה יותר מהחצי ממנו. וזו סיבה לקרנות הנראות. ומבואר מזה שא״א שהקרנות שהם בחלק הבלתי מאיר שיהיו כלפי

השמש:

לצפונה או לדרומה. פירש הר״ב שהלבנה מתרחקת מן השמש פעם לצד צפון כו׳ לפי שאין שניהם קבועים בגלגל אחד. שהלבנה קבועה בגלגל הסמוך אצלנו. והחמה בגלגל הרביעי ממטה למעלה על סדר שצ״ם חנכ״ל וגם קביעותם בגלגליהם אינם שוים בערך ושיווי כאחד. אבל קביעת החמה בגלגלה ומהלכה. תחת אמצע חגורת המזלות. והלבנה בגלגלה ומהלכה יש לה נטייה מחגורת המזלות. החצי לצפון וחצי לדרוס. כמעשה האופן בתוך האופן ונוטים זה מזה שאין להם שווי אלא בשני קצוות נוכחיים בלבד. ומה שמקצה הזה עד הקצה שכנגדו ונוכחו נוטה לימין ר״ל לדרום וכן מעבר השני. מה שמקצה זה עד לשכנגדו ונוכחו נוטה לשמאל ר״ל לצפון. ומבואר שכל צד הוא החצי מהאופן. אחרי שהשוים אינם אלא ב׳ נקודות בלבד. ואע״פ שגלגלי השמש והירח הם כדורים שלמים. ואנחנו לא רשמנו כי אם אופן שהוא כקו עגולי וכדורי בלבד. זהו בכוונת מכוון. לפי שגם מה שאנחנו אומרים מנטיית הלבנה. הנה זהו מצד קביעותה שבגלגלה ומהלכה שכשנערך זה בערך קביעות החמה בגלגלה ומהלכה. יהיה כשני קוים עגולים וכדורים. שקראתי אותם אופנים אבל הכדורים השלמים שזה בתוך זה כמו גלדי הבצלים א״א להעריך להם נטייה זה מזה כי כל עגולי אין לו לא ראש ולא סוף. אבל במעשה האופן בתוך האופן אותן שתי נקודות שנוגעים זה בזה האופנים השנים שזולתן אין להם נגיעה ביחד אלא נטייה המה יקראו ראש וסוף. ומהן הנטייה לצד זה ולצד זה. והנה הירח הולך סובב בכ״ט י״ב תשצ״ג בכל גלגלה מנקודה עד שחוזרת לאותה נקודה ממש. וא״כ בהכרח שלפעמים תהיה נטייתה לדרום. ופעמים לצפון:

כמה היה גבוה וכו׳. בכולה מלתא בלשון זכר. כדכתיב (בראשית א׳:ט״ז) המאור הקטן. ולא כתיב המאורה הקטנה אע״פ שבנוסח ברכת הלבנה תקנוה בלשון נקיבה ע״ש שהיא מקבלת אורה מהחמה. דוגמת נקבה המקבלת מזכר:

ולאין היה נוטה וכו׳. פירש הר״ב לצד צפון או לצד דרום. כבר. אמרנו כי החלק מהלבנה שכלפי החמה. הוא המאיר ממנה לא זולת. ואם כן כשיהיו שניהם מכוונים זה למטה מזה על קו אחד כאילו יהיו שניהם בחלק אחד מן הגלגל. אחד למעלה וא׳ למטה אין נראה מאור הירח כלום. לפי שפניה המאירים למעלה כלפי השמש. ואין העין שולטת לראות מאורה. וכל שמתרחקת מהשמש. מתראה מחלק המאיר ממנה. כפי הריחוק עד שאם יעמדו ויתנגדו זה כנגד זה שזהו בחצי החדש ממש. אז כל עבר פניה המאירים נראית כולה. לפי שהחמה מאירה אל הפנים שכנגדה. ואותם פנים עצמם עינינו הרואות. מה שאין כן כשהם מכוונים זה על זה. שאז פני המאירים פונים למעלה. ובלתי נראים אצלנו. ומבואר מזה שכפי ריחוקה מהשמש. ככה ערך ראות האור ממנה אלינו. שאם ריחוקה מעט. לא תראה אלא מעט. ואם הרבה נראה חלק רב עד כולה שהוא בחצי החדש. והנה בפגיעתם זה על זה נקרא קבוצם וכשתזוז הירח מעט מהחמה. ההוא נקרא מולד אע״פ שעדיין אינו נראה מפני המעט שנתרחקה אלא שיודעים אנחנו בהכרח. שנגלה ממנה דבר מועט. וכשנתרחק מן השמש כמו יום אחד. נראה מקצת ממנו לעינים. כעין קרנים בולטות. מפני שלא נראה רק מקצת מהחצי הכדור המאיר. עם תוספת אורה המתאצלת על חצי השניה מפני קטנות כדורה לערך כדור החמה המאיר עליה. ומבואר מאוד שהחמה בעת ראיית הלבנה בתחלת החדש היא כבר שקוע במערב. ואם הלבנה בנטייה הצפונית שזכרנו למעלה. אז החמה מערבית דרומית לה. ונמצא שאור השמש מאציל עליה בחלק הכדור שכלפי דרום. ויהיו אם כן הקרנים פונים למזרח. ויש להם נליזה אל הדרום. שהרי החמה במערב הלבנה נוטה לדרום. ואם הלבנה בנטייה הדרומית. יהיו קרניה פונים למזרח עם נליזה לצד צפון. לפי שהחמה מערבית צפונית לה. כל זה מבואר ברמב״ם סוף הלכות קדוש החדש. ומתוך דברינו אלה תבין דהא דתנן לאין היה נוטה פירושו נליזה ועקום בלבד ולא שראשי הפגימות עומדות למול הצפון או הדרום ממש. כתחלת ההבנה מלשון הר״ב שזה א״א שא״כ תהיה החמה רואה פגימתה של לבנה. שהרי הנליזה היא כלפי החמה. כמו שחמרנו בהכרח אלא שהנליזה עצמה אינה נטייה לראשי קרנות ממש. וכמו שכבר אמרנו שראשי הקרנות לעולם פונים מול המזרח לצד שכנגד השמש אלא נליזה יש כלפי השמש. על הדרך שבארנו:

וכמה היה רחב. פי׳ הר״ב שהלבנה משתנה שעורה כו׳. ר״ל בראיית העין:

אם אמר לפני החמה לא אמר כלום. דזה א״א בשום פנים וה״ה אם אמר לצפונה וע״פ החשבון היא לדרומה כמ״ש הר״ב. וכן באינך. וא״ת א״כ נמצא שע״פ החשבון היו סומכין. ומה היו צריכין לעדים. לא קשיא דכתיב (שמות י״ג:ה׳) החדש הזה לכם. ובאה הקבלה שהראה לו הקב״ה דמות הלבנה. וא״ל כזה ראה וקדש. ונמצא שהיו צריכין לשניהם שעל כל פנים יהיו עדי ראיה. ושהחשבון יסכים עמהם. ועוד בה שלישיה. שצריך שיאמרו מקודש. ואם לא אמרו הרי זה מעובר כדתנן רפ״ג. וכל אלו התנאים דוקא בחדש חסר. אבל במלא א״א לדחותו עוד כדלקמן. ולא הוצרך לראיה. גם לחשבון עיין לקמן. וא״ת שכיון שצריך לעדי ראיה ולא סגי בחשבון. הרי אפשר שמפני העבים. או מפני התרשלות שלא יתראה הירח. או לא נתכוון אדם לראותה. ואם יארע זה חדשים רבות זה אחר זה אפשר ונמצא שמעברין כולם. ויארע שתראה הירח בכ״ה לחדש. או פחות מזה. אחר שנתעברו הרבה. ואין במהלכה שלשים יום כמפורסם. דבר זה ביאר הרמב״ם בפי״ח מהק״ה. שקבלה היא ממשה רבינו ע״ה שבזמן שלא יראה הירח בתחלת החדשים חדש אחר חדש. ב״ד קובעים חדש מעובר משלשים יום. וחדש חסר מכ״ט יום וכן מחשבינן וקובעין חדש מעובר וחדש חסר לא בקידש. ופעמים

עושין מלא אחר מלא או חסר אחר חסר כמו שיראה להם מן החשבון כו' עכ"ד. ועל התנאי הג' שהב"ד יאמרו מקודש אין להשיב כי ב"ד זריזין הן ולא יארע תקלה מתחת ידם שלא יתקדשו חדש אחר חדש:

בין שלא נראה בזמנו. שאז יהיה ראש חדש ביום ל"א ואין נזקקים לירח בליל ל"א בין שנראה בין שלא נראה שאין לך חדש לבנה יותר על ל' יום. רמב"ם פ"ק מהלכות ק"ה. [*ומ"ש הר"ב והלכה כרבי אלעזר ברבי צדוק. גמרא]:

קיבלן רבן גמליאל. כתב הרב לא מפני שחשב שאפשר שתראה הירח שחרית וכו'. כי זה אי אפשר שכיון שע"פ החשבון אפשר שתראה באותו הלילה. וגם ראוה בלילה. אי אפשר אם כן שלא תהא מכוסה ונסתרת באור השמש בכמו שני ימים. או פחות או יותר. כמו שרמזתי לעיל. שאינה נראית מיד אחר המולד. ומטעם זה עצמו גם קודם מולד מתכסית שכמו שאור השמש מכסה ומסתירה אחר קבוצה בכמו יום. כן קודם קבוצה. כשמתקרבת להתקבץ עם החמה שהיא גם כן נסתרת בכמו יום. אבל אמרתי בכמו. לפי שאין הזמנים שוים. כמ"ש הר"ב בסמוך. פעמים בא בארוכה. פעמים בא בקצרה. והסיבה לזה שהלבנה יש לה ב' גלגלים. הגלגל האחד והוא המקיף הארץ. והולך ממערב למזרח. ובתוכו גלגל אחר קבוע בעובי זה הגלגל. ובו הוא קבוע הלבנה. וזה הגלגל תנועתו ממזרח למערב. ונמצאו שכשהלבנה ברום זה הגלגל הקטן שנמצא שיש לה ב' תנועות הפכיות. ולפיכך היא באה בארוכה. ובמתון. ואם בשפל זה הגלגל. אז הלבנה מתנועעת בגלגלה הקטן ג"כ ממערב למזרח כמו הגלגל הגדול. ולפיכך באה בקצרה. שתנועות גלגלה גדול מן הה' אל הו' ומן הו' אל. הז' ומן הז' אל הה'. ותנועת הקטן מן הא' אל הב'. ומן הב' אל הד'. וכל עוד שהקטן מתנועע מן א' אל הב'. הנה יש לכדור הלבנה ב' תנועות הפכים. הא' מן הא' אל הב'. והשני מן הה' אל הו'. שהגלגל הגדול מכריח ומסבב עמו הגלגל הקטן בדרך תנועתו. וכשהקטן מתנועע מן הב' אל הד'. הנך רואה שהלבנה הקבועה שם נמשכת ג"כ בתנועת הגדול שמן הה' אל הו' ומפני זה בא בקצרה. וסמך ר"ג על מה שהעידו בראיה של ליל שלשים. ובמה שאמרו שראוה שחרית אמר טועים הם. ולא אמר שטעו בראיה של ליל שלשים. תירץ הרמב"ם בפ"ב מהק"ה שאין אנו אחראין לראיית שחרית. אם היא אמיתית. או אינה אמיתית. מאחר שהעידו בראיית ליל שלשים. אין אנו נזקקים לראיית יום כ"ט וכאילו לא העידו לפנינו בה כלל. ויש בפי' הרמב"ם טעות סופר שמה שכתב ויחשבו מטעם. צ"ל מוטעים:

הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר. בברייתא. הלך ר"ע ומצאו לר"י כו':

אשר תקראו אותם. פירש הר"ב בקריאת ב"ד כו' ומאתם דכתיב חסר. דרשינן אתם אפילו שוגגים כו'. כמ"ש הר"ב במשנה י"ג פ"ג דאבות וע"ש. והמתיק הרמב"ם בצוף לשונו ספ"ב מהלכות קדוש החדש אע"פ שזה יודע שטעו חייב לסמוך עליהם שאין הדבור מסור אלא להם. ומי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עניהם. שנאמר אשר תקראו אתם וכו':

שכל שלשה. עיין בר"פ דלקמן:

ג עד שחשיכה. היינו צאת הכוכבים. ורצוני לומר שלשה כוכבים כדפי' הר"ב בספ"ב דשבת. שאם לא יצאו אלא שני כוכבים. קרי ליה תנא דהתם. ספק חשיכה. ספק שאינה חשיכה. וצריך לי עיון בלשון הר"ב במה שכתב ומיהו אם ליל שלשים כו' דלא חשיב לילה עד צאת הכוכבים מה נידון ביה. שאם נפרש שר"ל צאת שלשה כוכבים שכן משמעתו במ"ש דלא חשיב לילה. דהיינו ודאי לילה. וזהו אינו אלא כשיצאו ג'. וה"נ בריש מסכת ברכות קרינן יציאת כוכבים כשיצאו שלשה. כמו שכתוב שם. קשיא לי תרתי. חדא דא"כ אין בין ליל שלשים. לליל. שלשים ואחד כלום. שבשניהם זמן דקדוש עד צאת שלשה כוכבים. ולמה כתב הר"ב ומיהו אם ליל שלשים כו'. שמשמע שבא לחלק בין הלילות והא ליתא. והל"ל והה"נ אם ליל שלשים כו'. ועוד ק"ל דא"כ דביציאת שני כוכבים קיי"ל בסוף פ"ב דשבת שהוא ספק חשיכה למה נקל בכאן לתת זמן לקידוש עד שחשיכה ודאי. ושמא ביציאת ב' כוכבים הוא חשיכה ואין מקדשין בלילה. והרמב"ם בפירושו סתם ג"כ וכתב משעת צאת הכוכבים. אבל בחבורו פ"ב כתב אחר שיצאו שני כוכבים. ובדין ליל ל"א העתיק לשון המשנה. עד שחשיכה. ופי' החכם הרלב"ח. דהרמב"ם סובר דכשאין מקדשין החדש בזמנו הוא קולא. כמו שמתבאר מדבריו שבסוף פ"ג שם. ולפיכך בליל ל"א שאם לא יקדשוהו יהיה החדש מעובר. לא חיישינן לספק חשיכה. כיון דאם לא יקדשו אז יהיה קולא. שלא נדון ספק חשיכה ללילה אלא לחומרא. אבל בליל ל' שאע"פ שלא יקדשוהו עכשיו יש שהות כל יום ל'. ויהיה מקודש בזמנו. ויש לנו לחוש לספק חשיכה דשמא הוא לילה ואין מקדשין בלילה. הואיל ולא יצא מזה שום קולא שהרי אעפ"כ יתקדש בזמנו. ביום ל' עצמו עכ"ד. ובאמת על הרמב"ם בפירושו אין מקום תלונה שמה שסתם ולא ביאר כמה כוכבים שיצאו אם שנים. או שלשה. זה מפני שהוא לא בא בפירושו אלא להודיענו שאפשר שיתקדש החדש קודם יום שלשים ולא נחשוב שאין ק"ה אלא דוקא ביום השלשים כמ"ש בפירושו. ולא נחית בפירושו אם ליל ל'. וליל ל"א שוים. או בלתי שוים. ואולי בחבור הפירוש סבור היה ששוים הם. ואפשר שגם בחבור הפוסק סובר ששוים הם. וגם בליל ל"א אינו מקדש אלא עד ספק חשיכה אלא שהעתיק המשנה כלשונה. ובליל ל' דהוא מתפרש מתוך הגמרא שם פירש וביאר. וסמך שילמד סתום מן המפורש וזה דלא כהרלב"ח. ולפי שגם

בגמ׳ לא אמרו בדין ל׳ אלא לשון בלילה. ואילו היו חלוק בין שחשיכה דמתניתין לבלילה דבגמרא. לא הוה גמרא שתיק מינה. אלא דדין אחד להם כמו שכתבתי. עיין כיוצא בזה בדברי הכ״מ סוף פ״א מהלכות שופר בשם הר״ר טודרוס הלוי. שאע״פ שהרמב״ם חילק בבבא אחת ולא באחרת. הכריח שאעפ״כ סובר שהחלוק בשניהם מזה הטעם. דלא הוי שתיק גמרא מיניה. איך שיהיה על הרמב״ם אין להתלונן. אבל הר״ב ארכבה אתרי רכשי. שבמ״ש ומיהו כו׳. משמע שחלוקים הן ליל ל׳ מליל ל״א ובמ״ש עד צאת הכוכבים. שזהו כמו עד חשיכה. השוה מדותיהן ולפיכך לשונו זה צריך עיון:

הרי זה מעובר. כתב הר״ב שאין מקדשין בלילה. בגמ׳ דאמר קרא (תהלים פ״א) כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. אימת הוי חק בגמר דין. דהאי קרא לענין ר״ה דרשינן ליה. במשנה ב׳ רפ״ק וה״ה בכל החדשים. וקא קרי ליה רחמנא משפט. ומשפט ביום. כדפי׳ הר״ב רפ״ד דסנהדרין:

ראוהו ב״ד בלבד. פי׳ של עשרים ושלשה. תוס׳:

יעמדו שנים ויעידו. פי׳ הר״ב מתניתין איירי כגון שראוה ב״ד בלילה כו׳. וא״א לקדשו בלילה. והואיל וא״א לקדש בלילה. הלכך גם למחר אין סומכין על ראייתם. אלא צריך העדאת עדים. שאם יסמכו על ראייתם. א״כ היתה ראיה בלילה במקום קבלת עדות ואין קבלת העדות אלא ביום. כדקרי ליה לעיל חקירת עדים כתחלת דין. תוספות:

יעמדו השנים. כתב הר״ב ואע״ג דיחיד מומחה כו׳ ולהכי הוא דאצטריך למתני הך סיפא. כדאי׳ בגמ׳. ומ״ש דן אפילו יחידי עיין בריש סנהדרין. ומ״ש עד דאיכא אהרן בהדך. גמ׳. ואין ב״ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד תוס׳. ועיין ספ״ק דסנהדרין כיוצא בזה ועיין עוד שם במשנה ב׳:

השנים. הכא שאין הב״ד אלא ג׳ קתני השנים. לפי שהם ידועים שאין כאן אלא שנים. ואחד. [*ומן הסתם אין שלשתן שוה. ואחד גדול בתוכם. והוא נשאר יושב]. מה שא״כ ברישא שהב״ד הם כ״ג. שאין שנים מבוררים. קתני שנים. [*ובמשנה שבסדר ירושלמי גרס [גם] כאן שנים]:

חוץ משל פרה. כתב הר״ב דכתיב בכור שורו וכו׳ בגמ׳. ונ״ל דתנא נסיב פרה ולא שור. כדכתיב בקרא דלא תטעה לומר דוקא של שור אבל של פרה לא. ומהר״ר משה כ״ץ יצ״ו תירץ דקמ״ל דלא תימא יובל דוקא של זכר. קמ״ל דשל פרה דוקא לא. הא של שאר נקיבות כשירות. וכתב הר״ן בשם התוספות. דהא דלא מפיק נמי של ראם מפני שהוא קרן כדכתיב וקרני ראם קרניו ולא אשכחן דאקרי שופר. היינו משום דלא אצטריך למעוטי אלא אותן שהן חלולים. אבל אותן שאינן חלולין כגון של ראם וצבי לא אצטריך ליה למעוטי דפשיטא דלא מקרו שופר אלא אותן שהן חלולים מלשון שפופרת עכ״ל. ושל פרה קרי ליה קרן אע״ג דיש לו זכרות ונקבות הכתוב הוציאו מכלל הכשרין והכניסו בכלל הפסולין. וכתב עוד הר״ן וא״ת דתיש ליתסר דלא איקרי שופר ומקרי קרן דכתיב (דניאל ח׳:ה׳) והצפיר קרן חזית בין עיניו איכא למימר דתיש וכבש חד מינא הוא ובחד שמא מקרו כדכתיב (דברים י״ד:ד׳) שה כשבים ושה עזים. א״נ דהתם במראה הנבואה היה נראה לנביא כדי להראותו תקפו של צפיר שלא היה בה נקבות אלא זכרות ולפיכך קראה קרן עכ״ל. ומ״ש הר״ב וגמרינן ר״ה מיובל. מפורש במשנה ה׳ וכלומר דהאי קרא דוהעברת ביובל הוא דכתיב:

שנאמר במשוך בקרן היובל. ביהושע ו׳. וכתבו התוס׳ תימה דלא מייתי קרא דיצחק דכתיב (בראשית כ״ב:י״ג) בסבך בקרניו ואע״ג דההוא קרא מחיים דה״נ קרא דבכור שורו כו׳ י״ל דנ״ל לאתויי האי משום דכתיב ביה בשמעכם קול השופר:

בקרן היובל. כתב הר״ב ורבנן אמרי כל השופרות אקרו קרן ואקרו שופר. פירש״י אקרו קרן כדאמרן [במשוך בקרן היובל] ואקרו שופר דכתיב במתן תורה במשוך היובל וגו׳ (שמות י״ט:י״ט) וכתיב (שם) ויהי קול השופר. וכתבו התוס׳ אבל מהאי קרא דמתניתין אין ראיה דאדרבה מיניה מוכח דשופר אקרי קרן. ועוד צריך להוכיח דבעלמא אקרו שופרות [בלא]קרן ע״כ. [*ובסדר המשנה שבירושלמי מסיים להדיא להך סיפא דקרא]:

של יעל פשוט. לשון התו׳ פי׳ בקונטרס חיה שכן שמה וקורין אותה (אשטענבוק). ובערוך פי׳ שהיא כשבה קטנה וקרן הכשבה רגיל להיות פשוט וכפי׳ הקונטרס נראה דיעל חיה דכתיב (תהלים ק״ד) הרים הגבוהים ליעלים. ואקו ודישן (דברים י״ד) מתרגמינן ויעלא ורימא ע״כ. ומדברי *) הערוך למדנו שפי׳ פשוט היינו שזה רגיל להיות פשוט. ועיין משנה דלקמן. [*ובירושלמי נמי מוכח כפירש״י שכן אמתניתין ה׳ אמרו שם טעמיה דרבי יודא כדי ליתן את המצוי על המצוי ואת שאינו מצוי על שאינו מצוי ע״כ. ואי כפי׳ הערוך מאי מצוי ואינו מצוי איכא בין זכר לנקבה אבל בין בהמה לחיה איכא. דבהמה מצויה וחיה אינה מצויה עכ״ל]. ופסק הלכה בפי׳ משנה ה׳. ומ״ש הר״ב דלתפלה בעינן פשיטות. פירש״י בגמרא. משום נשא לבבינו אל כפים (איכה ג׳):

ושתי חצוצרות. טעמא במשנה דלקמן. ושיהו מן הצדדים. פי׳ הר״ן דשלשה המהלכין בדרך גדול באמצע. כדאיתא בפרק א״ל הממונה [ל״ז. ובעירובין נ״ד.] והכא שופר גדול שמצות היום בשופר:

שופר מאריך כו׳. להכירא בעלמא להודיע שמצות כו׳. ומיהו במאי דתקע בהדי חצוצרות נפיק דאע״ג דתרי קלי לא משתמעי. הכא משום דחביב ליה [פירש״י שחדשה היא לו] יהיב דעתיה ושמע. כדאיתא בגמרא:

בתעניות פי׳ הר״ב על צרת כו׳ דכתיב על הצר הצורר כו׳. כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן. הרמב״ם ריש ה׳ תענית. ועיין מ״ו פ״ק דתענית:

בשל זכרים. פירש הר״ב אילים ועיין משנה ג׳ פ״ה דשקלים:

כופין. שסתמן כפופין. רש״י. וטעמא דבעינן כפופים מפרש בגמרא כמה דכייף אינש דעתיה טפי מעלי. ונראה דרש״י ל״ג דעתיה. שפי׳ פניו כבושים לארץ משום והיה עיני ולבי שם (מלכים א׳ ט׳) ע״כ. ור״ל הא דאיתא בגמ׳ פ׳ מצות חליצה (יבמות דף ק״ה:) דיליף מהך קרא דצריך שיהיו עיניו למטה לארץ. ואפשר דע״י כפיפת ראש כייף דעתיה וגרס ליה ואע״ג דבתענית יש תפלה כמו בר״ה זהו שפירש״י למעבד הכירא בין תענית לר״ה. ולא סגי ליה בטעמא דגמ׳:

ופיהן מצופה כסף. מפרש בגמרא דתענית יומא דכנופיא ואשכחן בכנופיא דחצוצרות דמשה שהיו של כסף א״נ דתורה חסה על ממונן של ישראל ובר״ה משום כבוד יו״ט עבדינן דזהב:

שוה היובל לר״ה כו׳. כתב הר״ב דגמרינן בג״ש משביעי שביעי עיין סוף מכילתין:

בראש השנה תוקעין בשל זכרים כו׳. דס״ל כמה דכייף איניש דעתיה שיהו פניו כבושין לארץ טפי עדיף. ויובלות שהן לקרות דרור פשוטים עדיף לסימנא דחירות. ובהא לא דיינינן ג״ש אלא האי כדיניה והאי כדיניה. תוס׳ והר״ן:

שופר שנסדק כו׳. [כחב הר״ב] דה״ל כשני שופרות. וכן לשון רש״י ונראה מדבריו שהוא מפרש שנסדק משני צדדיו לגמרי ונחלק לשתי חתיכות ולא נהירא דא״ה היינו דיבק שברי שופרות. אלא נסדק היינו שנסדק מצד אחד לארכו על פני כולו והיינו טעמא משום דכיון שנסדק כולו אין שם שופר עליו. אלא כחתיכת שופר שתקנה ועשאה כעין שופר דמי וכ״ש דבק שברי שופרות וזו ואצ״ל זו קתני. א״נ [ה״א] יותר סופו להפרד כשנסדק מצד אחד ודבקו משאם עשה שופר אחד של חתיכות והוי שם שופר עליו טפי קמ״ל. תו׳:

שנסדק. פי׳ הר״ב דוקא לארכו אבל לרחבו אם נשתייר כו׳ כדי שיאחזנו בידו כו׳. ברייתא. ומסיק בטור סימן תקפ״ו דהיינו טפח ד׳ אצבעות בגודל שהן ו׳ בקטנה דאלת״ה אלא כשיעור התוקע לפי מה שהוא אדם הוה ליה למתנייה במשנה י״א פי״ז דכלים גבי הנך דחשיב ששיעורן הכל לפי מה שהוא אדם. וכתב הרא״ש ונקט האי לישנא כדי שיאחזנו כו׳ לפרש הטעם למה נתנו בו שיעור טפח כדי שיאחזנו כו׳. ויראה לכאן ולכאן ולא יאמרו לתוך ידו הוא תוקע ע״כ ומ״מ הלכו אחר אדם בינוני ולא חשו לבן אבטיח וכיוצא בו. [ועיין בס׳ של״ה דף רכ״א ע״ב רמזי דינים אלו ותמצא מרגוע לנפשך].

ודבקו. פי׳ הר״ב בדבק [וכו׳] וכפירש״י. ואע״ג דלקמן גבי ניקב וסתמו פסלינן שלא במינו דוקא התם בניקב שסתם הנקב בחתיכה אחרת [כלומר בחלל הנקב] דחסר הוא. אבל אם חבר הסדק בדבק חוזר לכמות שהיה ואין הדבק ניכר בין הסדקים. הרא״ש:

הדות פי׳ הר״ב מקום מוקף מחיצות על הארץ. וכן פירש״י גם הרמב״ם. ועוד פירש כן הר״ב והרמב״ם משנה ו׳ פ״ה דכלים וכן פי׳ הר״ב במשנה ב׳ פ״ד דב״ב ושם אכתוב לשון הרשב״ם בזה גם לשון הרמב״ם שבחיבורו:

וכן מי שהיה עובר כו׳. השוה אותם מזה הצד שבשניהם המשמיע והשומע אינן במקום אחד ובסדר המשנה שבגמרא ל״ג וכן:

אם כיון לבו. פי׳ הר״ב לצאת. עיין מ״ש בס״ד במשנה י״ד פ״ג דסוכה. ועיין במשנה ח׳ פרק דלקמן:

אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה וכו׳. יתכן בעיני שהיתה הרמת ידיו של משה רבינו ע״ה הוראה לבני ישראל שיסתכלו כלפי מעלה וישעבדו לבם לשמים כעין הוראת הנחש שעל הנס כבסמוך כי לא יכשר לפרש שמשה היה שלוחם של ישראל וכשהרים ידו והסתכל כלפי מעלה ושעבד כו׳ הוי במקום כל ישראל ואם הניח ידו לא שעבד נפשו לשמים שזה לא יצדק לומר על אדון הנביאים ע״ה אבל ברוב עם הדרת המלך ה׳ צבאות ב״ה לא יהיה כי אם ע״י הוראה. זה יתכן מאד. והעד הנאמן נחש הנחשת דבסמוך. ולפי דרכי יתכן מאד שהיה עומד על הגבעה כטעם הנחש שעל הנס כדי שיוכלו לראותו כל ישראל וכאשר ראו כי הרים ידו גם המה הסתכלו וכונו לבם. ולא כן כאשר הניח ידו:

זה הכלל כו׳. נראה דלאתויי ברכת הנהנין דתני בגמרא שאם יצא אינו מוציא דבשלמא ברכת המצות כל ישראל ערבין זה בזה. ולפיכך אע״פ שהוא יצא לעצמו מוציא לאחרים. כדי לצאת ידי ערבותו. אבל ברכת הנהנין אין כאן ערבות דלא לתהני ולא לברוך. ועיין סוף מכילתין:

ד **במקדש היו תוקעים**. פי׳ הר״ב דרבנן הוא דגזור שמא יטלנו ויעבירנו ד׳ אמות ברה״ר. עיין מ״ש בסוף מ״ב פ״ד דסוכה. ומ״ש דאין אסור שבות במקדש כו׳. עיין במי״ב פ׳ בתרא דערובין:

אבל לא במדינה. עיין במשנה ג׳. ומ״ש הר״ב לא בירושלים. עיין במשנה דלקמן ובמ״ג פ״ק דשקלים:

שיש בו ב״ד. מפני שב״ד זריזין הן. ולא יבואו התוקעים להעביר השופר בפניהם ברה״ר. שב״ד מזהירין את העם ומודיעים אותם. הרמב״ם פרק ב׳ מהלכות שופר:

ועוד זאת היתה ירושלים יתירה. פי׳ הר״ב דהכי קאמר בירושלים היו תוקעים בכל העיר כ״ז שב״ד יושבים במקדש. ש״מ דבזמן שבה״מ קיים איירינן והכי קאמר ועוד זאת היתה ירושלים יתירה קודם החורבן. שהוא קודם התקנה. ליבנה אחר החורבן. ואחר התקנה. וכמ״ש המגיד. וכל זה לפירוש הרמב״ם דלעיל שכל ירושלים קרוי מקדש. אבל לפירוש קמא וכפירש״י דירושלים בכלל מדינה פירשו התוס׳ דהכא לאחר החורבן שתיקן רבן יוחנן בן זכאי הוא. ולא ידעתי טעם יפה לחלק בין ירושלים ליבנה. כשירושלים בחורבנה אע״פ שראיתי כן בהשגות וז״ל בזמן המקדש לא היו תוקעים אלא במקדש אבל בזמן שחרב תוקעין כל הסמוך לה עכ״ל. לא פירש הטעם. ועוד שהרי רש״י פירש במשנה דהכא ועוד זאת היתה ירושלים בעודה בבנינה. ולכן נ״ל דרש״י ס״ל דהא דתנינן לעיל. אבל לא במדינה. לאו כללא הוא. אלא סמך אפרטא דמתניתין דהכא דבמדינה עצמה יש חלוק. שבירושלים וכל עיר שהיא רואה כו׳. תוקעים כל זמן שיושבין [ב״ד] בבית המקדש והא דלא פירש רש״י דירושלים בכלל מקדש משום דלעולם יש חלוק בין מקדש לירושלים. דבמקדש אפילו שלא בזמן שב״ד יושבין תוקעין שאין שבות במקדש. ועוד דלשיטתיה אזיל דבשאר דוכתי נמי רגיל לפרש דירושלים בכלל מדינה וכתבתי טעמו בפ״ק דשקלים. ולולב שהיה ניטל בגבולין אפילו בזמן המקדש. כדתנן במשנה י״ג פ״ג דסוכה. כבר כתבתי שם דהיינו דוקא כל שסמוכין. ששלוחי ב״ד מגיעים שם. מה שאין כן ראש השנה לא היה ידוע קביעת החדש. כי אם בירושלים ותוך תחומין. [*והא דכתב הר״ב כל זמן שב״ד יושבין במקדש. לא לדון. דאין דנין בשבתות ויו״ט. כדתנן במס׳ ביצה. ובסנהדרין פרק הנחנקין (סנהדרין דף פ״ח.) בימות החול יושבין בלשכת הגזית ובשבתות ויו״ט יושבים בחיל [ולשון הרמב״ם ברפ״ג מהלכות סנהדרין בבית [המדרש] שבהר הבית] ופירש״י שלא יהו נראין כיושבין בדין שבלשכת הגזית היו דנין ע״כ. אבל ישיבתן היתה להוראה שאין בכלל דאין דנין כו׳]:

במקדש שבעה ובמדינה כו׳. עיין משנה י״ב פ״ג דסוכה:

במדינה שבעה. כבר פירשתי בסוכה פ״ג משנה י״ג. דשבעה היינו לאפוקי ראשון בלבד. ולעולם בשבת שבשבעה אינו ניטל והיינו טעמא דלא הוצרכו לתקן בלולב שידחה שבת כמו בשופר. דבשופר כי אתי בשבת. ולא יתקע. חיישינן שתשתכח תורת שופר. אבל לולב כי אתי בשבת איתא בשאר יומי. אי נמי משום דשופר אתי לזכרון טפי מלולב. הר״ן [ריש פירקין]. ותירוץ השני כתבו ג״כ התוס׳. ולתירוץ הראשון יש ראיה מדלא תנן בתקנת שופר זכר למקדש כדתנן גבי תקנת לולב. ואע״ג דר״ה איתא נמי שני ימים. מ״מ דין תורה אינו אלא יום אחד. וכן אם באו העדים בראשון. ובפ״ד דסוכה כתב הר״ן משום דשופר אפשר ליחיד לתקוע ע״י כולן. הלכך במקום ב״ד ליכא למירש דב״ד זריזין הן. משא״כ בלולב דלכל מסור. ועיין במשנה ב׳ פ״ק דמגילה:

זכר למקדש. עיין משנה י״ב פרק ג׳ דסוכה:

ונתקלקלו הלוים בשיר. פי׳ הר״ב בשל בין הערבים כו׳ שלא ידעו אם יאמרו של חול דשמא לא יבואו עדים כלל. או של יו״ט דשמא עוד סוף העדים לבא היום ולא אמרו שירה כלל. וכתבו התוספות דאע״ג דבריש פ״ה דפסחים אמרינן. דאין מקריבין קרבן אחר תמיד של בין הערבים. מדכתיב עליה [כדפירש שם הר״ב] וא״כ לחשוב קלקול קרבן מוסף. דשאני מוסף שהוא עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה כדאשכחן דפסח דחי ליה. אבל הרמב״ם כתב בפ״ג מה׳ קדוש החדש וז״ל ונתקלקלו במקדש. ולא ידעו מה יעשו אם יעשו עולה של בין הערבים. שמא יבואו העדים. וא״א שיקריבו מוסף היום א״ר תמיד של בין הערבים. עכ״ל. ובאמת שדבריו צריכין עיון של׳ המשנה אינה כדבריו. גם בגמרא פליגי בקלקול השיר. אם לא אמרו כל עיקר כדפי׳ הר״ב. או שאמרו של חול בתמיד של בין הערבים. ובפי׳ המשנה כתב נתקלקלו הלוים בשיר ענינו שלא אמרו שירה כלל. שלא ידעו אם היה חול וכו׳. כי עכ״פ צריך שירה על כל קרבן כמ״ש במקומו ועת המנחה הוא עת הקרבת תמיד שבין הערבים. [ואחר] שמקריבין איתו לא היו מקריבין אחריו שום דבר. ע״כ וצ״ע:

התקין רבן יוחנן בן זכאי. עיין מה שכתבתי בריש מס׳ ביצה על זה [*ואם לא באו קודם המנחה אמרו שיר של חול. וכן נראה דברי הרמב״ם בפ״ג מהלכות קדוש החדש]:

וכולל מלכיות עמהן. אע״ג דבקרא דמיניה ילפינן לזכרונות שופרות מלכיות כמו שכתב הר״ב נזכרו המלכיות באחרונה. מקדימין המלכיות כמ״ש הרמב״ם. ומן הראוי להקדים המלכיות וכו׳ כמו שאמר [בגמ׳ פ״ק ד׳ ט״ז] אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה. ובמה בשופר. ע״כ. והטעם מבואר כי קודם ראוי שנמליך מלך עלינו. ואח״כ נעלה זכרונינו לפניו לטובה. ומה שכתב הר״ב למד על כל מקום כו׳. עיין במשנה ג׳ פ״ב דתענית:

קדושת היום ותוקע. דמצוה בשלש תקיעות של שלש שלש כדתנן במשנה ט׳:

למה הוא מזכיר. מפרשינן בגמרא דה״ק למה הוא מזכיר עשר לימא תשע דהואיל ואשתנו מלכיות מזכרונות ושופרות לענין תקיעה בדין הוא דלשתנו נמי לפחות מהן:

אין פותחין מעשרה מלכיות כו׳. מפרשינן בגמרא כנגד עשרה הילולים דהללו אל בקדשו. דכתיב בהו (תהילים ק״נ:ג׳) הללוהו בתקע שופר. אי נמי כנגד י׳ הדברות פירש״י דכתיב בהו נמי שופר. אי נמי כנגד י׳ מאמרות שבהן נברא העולם. כדתנן ריש פ״ה דמס׳ אבות. ופירש״י שהעולם נברא בר״ה:

מעשרה מלכיות. פי׳ הר״ב ג׳ משל תורה וג׳ משל כתובים וכו׳ כדתני סיפא מתחיל בתורה ומשלים בנביא. ור׳ יוחנן נמי בהא לא פליג ואע״ג דבכל מקום אמרינן תורה ונביאים וכתובים וכדלקמן בסמוך. פי׳ בתוס׳ די״ל מכום דקראי. דתילים משלי איוב קדמו לנביאים והר״ן אע״פ שבכאן מפרש משום דאחר שהתחיל בתורה. דהתחלה מעליא היא חזר להתחיל בכתובים. כדי שיהא מעלה בקדשים. ברפ״ג דמגילה נראה שחזר בו:

אם אמר שלש שלש. מפרש בגמרא כנגד תורה נביאים וכתובים. ואמרי לה כנגד כהנים לוים וישראלים:

אין מזכירין זכרון מלכות כו׳. הקדים זכרון למלכות שהוא נופל על ל׳ מזכירין ובסדר המשנה שבגמרא גרס מלכות זכרון ושופר:

השני מתקיע. פירש הר״ב המתפלל תפלת המוספין ומנהגם היה שש״ץ המתפלל ביוצר אינו מתפלל במוסף. אלא ש״צ אחר. הר״ן. ולא תני במוסף תוקעין. משום דבש״צ החוזר ומברך הברכה על הסדר תלויין התקיעות. כמו שהוא שנוי בסוף הפרק. ומ״ש הר״ב ובשעת השמד תקנו כו׳. גמ׳. וכתבו התוס׳ ואע״פ שבטלה הגזירה לא עבדינן כדמעיקרא. אע״ג דזריזין מקדימין כו׳ כדלקמן. דחיישינן שמא יחזור הדבר לקלקולו. ופי׳ הר״ן דתקנו תקיעות וט׳ ברכות במוספין. דהא על סדר ברכות תוקעים כדלעיל. וקודם לכן הוה הכל בשחרית:

מתקיע. מדלא תנן תוקע דקדק רבינו האי שאין ש״ץ תוקע אלא אחר. וטעמא כדתנן במשנה ד׳ פ״ה דברכות לענין נשיאת כפים. וכל חלוקי דינין דהתם. שייכי נמי הכא. הרא״ש:

ובשעת ההלל. כתב הרמב״ם משום דאין אומרין הלל בראש השנה כו׳. דאפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו. וישראל אומרים שירה. גמ׳:

הראשון מקרא את ההלל. משום דזריזין מקדימין למצות. גמרא:

מקרא ולא קתני קורא. היינו טעמא לפי שהוא מקרא לצבור וכדאמרינן הוא אומר הללויה. והן אומרים הללויה. הר״ן. ועיין משנה י׳ פ״ג דסוכה:

שופר וכו׳ אין מעבירין עליו את התחום וכו׳. והה״נ לולב וכדמוכח במשנה י״ג פ״ג דסוכה. והא דלא תני לכל הני דבמתני׳ דהכא. גבי לולב. אע״ג דלפי הסדר קדים סוכה לר״ה. י״ל דגבי שופר הוי רבותא טפי כיון דליתא בשאר יומי כמו לולב. א״נ דיש בו זכרון. כמ״ש במשנה ג׳:

אין מעבירין כו׳. גמ׳. מ״ט שופר עשה הוא. ויו״ט עשה [דשבתון] ולא תעשה [דלא תעשה כל מלאכה] ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. ופי׳ הר״ן וחכמים עשו חזוק לדבריהם הכא כשל תורה. דכיון דלא דחי מלאכה דאורייתא. אף שבות דדבריהם לא ידחה. ודקא יהבינן טעמא משום דה״ל יו״ט עשה ולא תעשה. קושטא דמלתא קאמר. ומיהו לא צריכינן להכי דאפילו הוה יו״ט ל״ת גרידא. לא אתו מכשירי שופר ודחו להה. דהא בעידנא דקא מעקר לאו לא מקיים עשה ע״כ. הכי איתא בפרק י״ט דשבת בגמרא סוף דף קל״ב:

ואין מפקחין. עיין משנה ו׳ פרק ח׳ דפסחים:

לא עולין באילן וכו׳. טעמייהו מפרש [הרב] במשנה ב׳ פרק בתרא דביצה:

בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום ל״ת. בגמרא שבות אמרת לא. משום לא תעשה מבעיא. זו ואין צריך לומר זו קתני. וכן בריש הוריות. וטעמא דכיון דקתני בלשון בין. לא עביד צריכותא. ומיהו בריש מועד קטן עביד צריכותא:

אין מעכבין את התינוקות מלתקוע. פירש הר״ב שהגיעו לחינוך ואפילו בשבת כדפירש רש״י. וטעמא כשהגיעו לחינוך. דהואיל והגיעו לחינוך מתעסקים עמו כדי שילמוד שידע לתקוע לצאת י״ח כשיבא ר״ה. אבל כשלא הגיע לחינוך לא. וכתב הר״ן וכי תימא אמאי מעכבין. דהא קי״ל קטן האוכל נבילות אין ב״ד מצווין להפרישו [כמ״ש בספ״ט דשבת] י״ל דה״מ במלתא דלא מפרסמא. אבל במלתא דמפרסמא כי הא שהקרן נשמע לרבים מעכבין. דלמא נפיק מינה חורבא לתקוע בשבת שלא בפני ב״ד ע״כ. והרמב״ם בפירושו מפרש ג״כ בהגיע לחינוך. אבל בחבורו פ״ב מהלכות שופר חזר בו ופי׳ בשלא הגיע לחנוך ואין להאריך:

אבל מתעסקין וכו׳. ה״ק אין מעכבין כו׳ אבל מתעסקין נמי. א״נ אבל כמו ברם דאשכחן במשנה ב׳ פ״ק דמעילה:

מתעסקין עמהן. שאומרים להם תקעו. ומשתדלין עמהן. המגיד:

והמתעסק. לא יצא. למה שפירש הר״ב פרק דלעיל משנה ז׳ דבעי כונה לצאת. מקרי מתעסק כל שאינו מתכוין לתקוע תקיעה של מצוה. כדאיתא

בגמרא. וממתניתין דלעיל לא שמעינן אלא דהשומע צריך כונה. אבל התוקע עצמו ה״א דיצא בו אפי׳ במתעסק ולא ליבעי כונה לצאת. צריכא מתני׳ דהכא. אלא מיהו דתו תנן והשומע מן המתעסק לא יצא קשיא דמשנה שאינה צריכה היא דהשתא תוקע עצמו לא יצא במתעסק. אע״ג דשומע ותוקע. כל שכן השומע בלבד. ועוד דהא כבר תני ליה בפירקא דלעיל אם כיון לבו יצא כו׳. וי״ל דהוי אמינא דוקא המתעסק עצמו שאין כאן שום כוונה לצאת אינו יוצא. אבל השומע מן המתעסק כיון שהוא מכוין לצאת יוצא בשמיעתו. דהא עיקר מצוה בשמיעה ולא בתקיעה. דמש״ה אין מברכין לתקוע אלא לשמוע. כדאיתא בטור ריש סימן תקפ״ה. קמ״ל דלא. וממתניתין דלעיל לא שמעינן דהוי אמינא אם כוון לבו דתנן התם אפילו כי שמע ממתעסק. דבמתניתין לא תנן בהדיא דבש״צ מיירי. קמ״ל הכא דבעינן נמי כונת משמיע:

שלש של שלש שלש. כתב הר״ב לפי שנאמרו שתי תרועות במקרא בר״ה. בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה דפרשת אמור. ובחדש השביעי באחד לחדש וגו׳ יום תרועא יהיה לכם דפרשת פנחס. ותרועה אחת ביום הכפורים של יובל. והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביה״כ דפרשת בהר. ומ״ש הר״ב ומנין שפשוטה לאחריה. ת״ל תעבירו שופר. דסופיה דקרא [דוהעברת] שופר תרועה איהו:

שעור תקיעות כשלש תרועות. פי׳ הר״ב שעור כל התקיעות שהם שש תקיעות. כשלש תרועות. משום דמרמי לה רמי מתני׳ ובריית׳ אהדדי. ומשני לה בגמרא דתנא דידן קא חשיב לה תקיעות דכולה בבי. וזה שאמר הר״ב שעור כל התקיעות וכו׳. ולפירוש הראשון שכתב הר״ב דשיעור תרועה כשלש יבבות שלשה קולות בעלמא כל שהן. הקשה הר״ן דפלגא דידהו דהיינו קול וחצי זוטר שעורא טפי. ובכהאי גוונא לא מקרי העברה. דלשון העברה דמינה ילפינן לתקיעה קול ארוך משמע. ומפרש דתקיעות דכולהו בבי דקאמרינן תקיעות ראשונות דכולהו בבי דהשתא שעור תקיעה כתרועה ושעור תקיעות אחרונות לא איצטריך ליה למתני דפשיטא ליה דשעור של אחרונות כראשונות. ע״כ. גם לשון רש״י הכי קאמר שעור השלשה תקיעות ככעור ג׳ התרועות. והרמב״ם כתב ג״כ שעור כל התקיעות כלשון הר״ב והוסיף ביאור בחבורו פ״ג שכתב שעור תרועה כשתי תקיעות. אבל יש לומר שהוא סובר כיש מפרשים שכתב הר״ב שנמצא לפירושם דשעור תקיעה אחת ד׳ כחות וחצי שבזה מקרי קול ארוך. וכבר פירש המגיד והטור. שכן דעת הרמב״ם בשעור היבבא. ואולי שמפני כן הוא שכתב הר״ב על פירוש דיש מפרשים דהוא מסתבר:

שעור תרועה כשלש יבבות. כתב הר״ן ר״ח גורס שעור תרועה שלש יבבות ול״ג כשלש דהא תרועה עצמה שלש [יבבות] והיכי שייך למתני כשלש אלא שאפשר שלפי שעיקר יבבות בפיו [כדלקמן] קאמר דשעור תרועה כג׳ יבבות שאדם מיילל בפיו:

יבבות. בגמרא. דתרועה מתרגמין יבבא וכתיב באמיה דסיסרא (שופטים ה׳:כ״ח) בעד החלון נשקפה ותייבב. ולשני הפירושים שכתב הר״ב לעיל בשעור יבבא. לתרווייהו ענין יבבא ילולי יליל כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכים זה לזה. וזה שאמר הר״ב בפי השני יבבא היא שלש כחות של כל שהן ולא כתב כשעור של שלש כחות וכו׳. ולפי שלפי׳ זה נמי היבבא היא בקולות קצרים אלא שסובר שקול אחד קצר לאו כלום הוא ואין אדם מיבב בקול אחד בלבד אלא בג׳ כחות קצרות ולפיכך שעור יבבא אחת היא בג׳ כחות של כל שהן. כלומר שעושה ג׳ כחות תכופות וקצרות ומפסיק וזהו יבבא אחת. אבל שעור ג׳ כחות קצרות בכח א׳ הוא הנקרא שבר לשני הפירושים. ומיהו לא סגי ליה כשעושה ג׳ כחות קצרות בלבד לצאת בה ידי חובת תרועה שהיא יבבא אחת כמו דלפירוש קמא לא סגי בכח אחד שהיא יבבא אחת. אע״ג דלא כתיב אלא תרועה דמתרגמין יבבא. ומשמע חדא. אלא ודאי סברא בעלמא. אי נמי קבלה בידם דבחדא לא סגי. אבל הוכחה מן הכתוב לא מצאתי:

תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים וכו׳. שאין לתקיעות שעור למעלה שאם רצה להאריך מאריך ואין הדבר ניכר כשהוא מאריך שיכוין לשתי תקיעות. אלא מחמת כשהיא כפלים בשעור תקיעה ראשונה ומשום הכי קתני [תקע] בראשונה שבתחלת הסימן. והאריך בשניה כשתים בראשונה. סלקא דעתך אמינא כיון דהאריך בה כשתים שבראשונה דליהוי כאילו הפסיק בינתים. ואיכא שתי תקיעות קמ״ל. הרא״ש והר״ן בשם הרמב״ן:

ומשך בשניה כשתים. כתב הר״ב לצאת בה כו׳ פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונות. וכן לשון רש״י. ואע״פ שימשוך עד שאמר עשרה זכרונות יש לעשות כן. א״נ כריב״ן דאם אמר שלש יצא. וכ״ש לדברי הפוסקים דכשאומר ובתורתך כתוב לאמר דיצא ונוסח הברכה אינה מעכבת לאומרה כל כך בארוכה. ועוד יש לומר דקאי אסיפא יחיד שבירך ואח״כ נתמנה לו שופר כו׳:

אין בידו אלא אחת. היינו תקיעה שלאחריה. ולא כי״מ דהיינו תקיעה ראשונה ודמש״ה אצטריך למתני תקע בראשונה דאמאי לא תעלה לו לתקיעה אחת דהא כונת מצות תקיעה היתה לו. אלא לתקיעה אחרונה של סימן העבר עלתה לו ודקתני תקע בראשונה כתבתי לעיל. הר״ן:

נתמנה. מפורש במשנה ד׳ פ״ז דשביעית:

תוקע ומריע ותוקע ג״פ. תוקע ומריע ותוקע בשביל מלכיות. וכן בשביל זכרונות. וכן בשביל שופרות. רש״י:

כך כל יחיד ויחיד חייב. כתב הר״ב ואין ש״צ יורד לפני התיבה. אלא להוציא את שאינו בקי. דאע״ג דכל ישראל ערבים הם זה לזה ומה״ט מוציא זה את זה בברכת המצות כמ״ש בס״פ דלעיל. הא תניא בגמ׳ דהכא בפיסקא דמי שבירך וכו׳. יחיד שלא בירך אין חבירו מברך עליו. וטעמא כתב הר״ן

בשם ירושלמי משום דתפלה מסתבר שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו [*ופסק ההלכה שכתב הר״ב. גמרא]:

סליקא לה מסכת ראש השנה

פרק א

א למלכים. כתב הר״ב דכתיב ויהי בשמונים שנה וגו׳. מקיש מלכות שלמה כו׳ שהרי המקרא הזה מנה שנה זו. שנת ת״ף ליציאת מצרים ושנת ד׳ למלוך שלמה. רש״י. ומ״ש הר״ב מה יציאת מצרים מניסן. והיא גופא דמר״ח ניסן מנינן לה. יליף לה מקראי בגמ׳. וז״ש הר״ב ואם עמד מלך באדר כו׳. למלכי ישראל אסברה לה. דבהו קיימינן השתא. ומ״ש וכתב לו הסופר בניסן שלאחר י״ג חדש. דאילו בניסן שלאחר אדר וכתב של שנה ראשונה. אע״פ שלפי האמת היא שנה השניה. ליכא למיחש למטרף לקוחות שלא כדין שכיון שזה המלך לא מלך שום ניסן. לפני זה הניסן. ושם המלך הרי כתוב בשטר ונמצא שלא יוכל לטרוף שום לקוחות. אלא שלקחו אחר הניסן שמלך זה המלך. ולאותן כדין הוא טורף. ומה שכתב לפיכך קנסוהו וכו׳ ולא גבי ממשעבדי. עיין בפירוש הר״ב במשנה ה׳ פרק בתרא דשביעית:

ולרגלים. ז״ש הר״ב ור״ש אומר. כלומר ור״ש היא והכי איתא בגמרא. ומ״ש עד שיעברו עליו שלש רגלים כסדרן כו׳. ופסק הלכה כו׳ ומשיעבור עליו שלש רגלים עובר בבל תאחר. מפקינן בגמרא משום דאהדרינהו קרא לכולהו רגלים בפרשת חג הסכות אע״ג דכבר כתבינהו מעיקרא אלא ש״מ לבל תאחר. דלא מפרש קרא בהי זימנא קאי בבל תאחר ומש״ה אהדרינהו לאשמועינן דכיון שעברו עליו שלש רגלים עובר. ורבי שמעון סובר דאע״ג דאהדרינהו לבל תאחר. לא הוה צריך לממני חג הסוכות. דעליה קאי. אלא לומר שזה אחרון. דכסדרן בעינן:

באחד באלול ר״ה כו׳. עיין בפרק בתרא דבכורות. [*ומ״ש הר״ב דאמר קרא שנה שנה כו׳ ע״ש בפירושו במשנה א׳. ומ״ש עליו בס״ד]:

באחד בתשרי. פי׳ הר״ב דכתיב עשר תעשר וכו׳ והוא סמוך לגמרו כו׳ והאי גמרו היינו שנגמר להתחייב במעשר. שאין אוכלים אפילו עראי. והוא משיראה פני הבית. כדתנן רפ״ב דמעשרות. ואין אנו צריכין למה שנדחקו התוס׳ לפרש. דאע״ג דתנן בפ״ק דמעשרות משהביאו שליש עונתן למעשרות מ״מ אין דרך ללקט אלא כשנגמרו ע״כ. ונראה שבפירש״י שלפניהם לא היה כתוב זה הלשון. שכל ימות וכו׳. ומפני כן הוצרכו לפרש בדבור שאחר זה דנפקא לן דתשרי ר״ה למעשר. מג״ש דשנה שנה. ולכך נדחקו גם בזה. ומ״ש הר״ב דזמן עבורה של בהמה דקה ה׳ חדשים. בגמרא. וא״ת אשכחן זמן עישור בהמה דקה. זמן עישור בהמה גסה דיולדת לתשעה חדשים. כדתניא בפ״ק דבכורות דף ח׳. מנא ידעינן. וי״ל דזמן לידת הגסות נמי באב היא. אלא שזמן עבורן קדים ד׳ חדשים לזמן עבורן של הדקות. [*וא״נ קדמי ויולדות קודם אב. מ״מ אין מאחרין. כי כן שמעתי. דמן אלול ואילך אינן יולדות. עד שבט ואדר]:

ורבי אלעזר ור״ש אומרים בא׳ בתשרי. וד׳ ראשי שנים דחשבי לט״ו בניסן. שהוא ר״ה לרגלים. ה״ק ד׳ ראשי שנים לדברי הכל. לר״ש דבעי שלש רגלים כסדרן. דל מעשר בהמה. ולדפליגי עליה דל רגלים. גמ׳ [דף ד׳] :

לשנים. פי׳ הר״ב לשני מלכי האומות. ובגמרא דף ג׳. מפיק ליה מקראי. דכתיב (נחמיה א׳:א׳) דברי נחמיה בן חכליה ויהי בחדש כסלו שנת עשרים. וכתיב (שם ב׳)ויהי בחדש ניסן שנת עשרים לארתחשסתא המלך. מדקאי בכסלו. וקרי ליה שנת עשרים וקאי בניסן וקרי ליה שנת עשרים. מכלל דר״ה לאו ניסן. וכתבו התוס׳ והואיל ואפיקתיה מניסן. אוקמיה אתשרי דאשכחן דהוי ר״ה לכמה דברים:

ולשמיטין. דכתיב (ויקרא כ״ה) ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ. וגמר שנה שנה מתשרי. דכתיב (דברים י״א) מראשית השנה. ואין דנין שנה משנה דניסן. דכתיב ביה (שמות י״ב) ראשון הוא לכם לחדשי השנה. דהתם שנה שיש עמה חדשים. גמ׳:

לנטיעה. דכתיב (ויקרא י״ט) שלש שנים ערלים. וכתיב (שם) ובשנה הרביעית. ויליף שנה שנה מתשרי. גמ׳. ומ״ש הר״ב אם נטע אילן מ״ה יום. שיום הנטיעה אינו מכלל ימי הקליטה. וכתב הרמב״ם בפ״ט מה׳ נטע רבעי. הנוטע אילן מאכל בט״ו באב כו׳. שנמצא עוד ט״ו יום מאב. וכ״ט יום של אלול הרי מ״ד יום. מלבד יום הנטיעה. ומ״ש דשלשים יום בשנה חשובים שנה. יליף בגמרא מדכתיב (בראשית ח׳) בראשון באחד לחדש. מדאכתי יום אחד הוא דעייל בחודש. וקא קרו ליה חדש [דכתיב באחד לחדש]. ש״מ יום א״בחדש חשיב ליה חדש. ומדיום א׳ בחדש חשיב ליה חדש שלשים יום בשנה חשובין שנה. דחדש נמנה בימים דכתיב (במדבר י״א) חדש ימים. ואחד ממנויו חשיב חדש. הכי נמי שנה שנמנה בחדשים. דכתיב (שמות י״ב) לחדשי השנה. הכי נמי אחד ממנויה חשיב שנה. ומ״ש הר״ב ולאחר שנה שלישית כו׳ עדיין הם אסורים משום ערלה כו׳. ואי קשיא הא גמרי להו שלש שנים דערלים. מפיק ליה בגמרא מדכתיב ובשנה הרביעית ובשנה החמישית. פעמים שברביעית. ועדיין אסורה משום ערלה. ופעמים שבחמישית ועדיין אסורה משום רבעי. ומה שכתב עד ט״ו בשבט. אתיא כב״ה:

ולירקות. פי׳ הר״ב למעשר ירק. שאין תורמין כו׳. וכן כתב רש״י. ואיתא נמי בברייתא. ואם היתה שניה נכנסת לשלישית כו׳ כדלקמן בדברי הר״ב.

ומפרשינן בגמרא. דתנא תני ירקות שמעשרותיהן מדרבנן. וכ״ש מה שחייבים מדאורייתא. ודתני ירקות לשון רבים. משום דתרי גווני ירק הן דאזלינן בתר לקיטה. כדאמרן *)ולענין גורנו משנאגד וכו׳. כדתנן במשנה ה׳ פ״ק דמעשרות:

באחד בשבט כו׳. מפרש טעמא בגמ׳. הואיל ויצאו רוב גשמי שנה. ועלה השרף באילנות ונמצאו הפירות חונטין מעתה. ומ״ש הר״ב לענין מעשר פירות כו׳. דלענין ערלה ורבעי. כבר נתבאר לעיל:

ב **בפסח על התבואה.** כתב הר״ב מדאמרה התורה הביאו וכו׳ כדי וכו׳ ז״ל הברייתא מפני מה אמרה התורה הביאו עומר בפסח. מפני שהפסח זמן תבואה הוא. אמר הקב״ה הביאו כו׳ כדי כו׳ וכן בכולם:

ובעצרת כו׳. כתב הר״ב מדאמרה תורה. הביאו לפני שתי הלחם. אבל מדחזינן דמצות ביכורי אילן מעצרת כו׳. כדתנן במשנה י׳ פ״ק דבכורים. ליכא למימר. משום דהא יש להן תשלומין עד החג. כדאיתא התם. ומיהו רש״י ור״ן כתבו גם זה הטעם:

בראש השנה כו׳. מדברי קבלה למדנו. דכתיב (דברים י״א) מראשית השנה ועד אחרית שנה. מר״ה נדון מה יהא בסופה. וילפינן דתשרי הוא. מדכתיב (תהלים פ״א) תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגינו איזהו חג שהחודש מתכסה בו. הוי אומר זה ר״ה. וכתיב (שם) כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. וכדאיתא בגמרא בפירקין ד׳ ח׳. וקשיא לי כיון שאדם נדון בר״ה. ודאי על כל המאורעות שלו דנין אותו. על תבואתו. ופירותיו. ושאר עסקיו. וכיון שכן הכל נדון בר״ה. וניחא לי שג׳ דברים נדונין לכל העולם. בשלשה זמנין אלו השנויין במשנתינו. וילפינן הכי מדאמרה תורה לצבור. שיביאו בזמנים הללו שמרצין עליהן אחד אחד בזמנו. אבל בר״ה כל באי עולם עוברין לפניו אחד אחד. וגוזרים עליו חלקו מדברים הללו. והטעם שנדון האדם בר״ה. דבשלמא ג׳ דברים הללו כל אחד נדון בזמנו. כדאמר שהפסח זמן תבואה כו׳. אבל ר״ה מה נשתנה. אלא טעמא אי כמ״ד בתשרי נברא העולם. כלומר נברא האדם ביום ששי לימי בראשית. והוא ר״ח תשרי. ובו ביום סרח אדם הראשון ונדון לרחמים. לפיכך קבעו הקב״ה לכל בניו שידונו בו לרחמים. כדאיתא במדרש בפסיקתא. ואי למ״ד בניסן נברא העולם. י״ל לפי שביה״כ נתרצה הקב״ה למשה בדבר העגל קבע לתחלת החדש עד יוה״כ לימי הדין. כל זה מדברי הר״ן:

שנאמר היוצר יחד וגו׳. פי׳ הר״ב ה״ק היוצר. והוא הקב״ה. רואה יחד כו׳. גמרא. ופירש״י ואקרא דלעיל מיניה קמהדר. השגיח אל כל יושבי הארץ. היוצר אותם. השגיח יחד את לבם ע״כ. ולהכי נסיב ליה תנא להך קרא. לומר שאע״פ שעוברין כבני מרון בדקדוק גדול. מ״מ כולן נסקרין בסקירה אחת. וז״ש הרמב״ם. הנגלה מזה המאמר מבואר כאשר תראה אבל הנסתר ענינו קשה מאד בלי ספק ע״כ. כי האדם א״א לציירו שני הפכים כנושא אחד. בזמן אחד. שיעברו אחד אחד ויהיו נסקרים בסקירה אחת. אבל כמו שא״א להשיג מהותו יתברך ויתעלה זכרו נצח. כן א״א להשיג השגחתו וסקירתו שאם היינו משיגים דרך השגחתו כבר היינו משיגים עצמותו. וזה א״א בשום פנים:

ובחג נידונין על המים. כתב הר״ב מדאמרה תורה כו׳ גם בזה מסיים בברייתא. כדי שיתברכו לכם גשמי השנה. והא דמיחד שם חג לסוכות. טפי מפסח ועצרת. [*וכן ברפ״ג דשקלים] וכן בספ״ז דנדרים. [*ובמשנה ה׳ פרק בתרא דבכורות] ואע״פ ששלשתן בשם חגים נקראו בכתוב. מ״מ מלת חג הנחתו הראשונה על המחול והריקוד. אי לאו ג״ש דמדבר מדבר. כמ״ש בספ״ק דחגיגה. והרד״ק כפי הפשט. מפרשו כן מענין ריקוד וטיפוח לשמחה ובסוכות היתה שמחה יתירה של בית השואבה. לפיכך ראוי הוא להקרא ביחוד בשם חג. ומפני כן אומרים בו בתפלה זמן שמחתנו:

ג **על ניסן מפני הפסח.** אבל סיון מפני העצרת לא צריך. דבספירת עומר הדבר תלוי. כדאמר בגמרא [דף ו׳] תוספות:

על אב מפני התענית. כתב הר״ב לפי שהוכפלו בו צרות כו׳. כדתנן במשנה ו׳ פ״ד דתענית. חמשה דברים ארעו לאבותינו בתשעה באב. והקשו בתוספות דהכי נמי תנן התם דבי״ז בתמוז ארעו חמשה דברים. ותירצו דחורבן ב״ה תקיפא טובא [ועוד] לא דמי לט״ב. דצרה אחת הוכפלה בו:

ועל אלול מפני ר״ה. כתב הר״ב ועושין ר״ה ביום שלשים לאלול. מסיימין בתוס׳ וגם למחרתו. כדמשמע בפ״ק דביצה (דף ה׳) ובפ״ג דערובין משנה ז׳:

ועל אדר מפני הפורים. ואילו אם נתעברה השנה יוצאין אף על אדר השני מפני הפורים [דבאדר השני חוזרין וקורין כדתנן במשנה ד׳ פ״ק דמגילה] לא קתני דס״ל דלעולם אדר הראשון מעובר. וידעו בני הגולה דביום לא נתקדש. גמרא:

פסח קטן. כתב הר״ב פסח שני [*לטמא ושהיה בדרך רחוקה בראשון לשון רש״י]. וכתב בפי׳ [*)המפרש להרמב״ם בפרק ג׳] להלכות ק״ה דלפיכך קרי ליה פסח קטן. דלא הוי אלא יום א׳:

ד **מחללין את השבת.** עיין בסוף פרקין:

שבהם השלוחים יוצאין לסוריא. פירש הר״ב להודיע לגולה יום קביעותם. מפרשי׳ בגמרא דהא דתנן לעיל על ששה חדשים שלוחים יוצאים היינו מבערב כגון שנראה בעליל ביום כ״ט. או בליל שלשים דודאי יקדשוהו ב״ד למחר. אי נמי בחדש מעובר. דפשיטא לן שביום ל״א יתקדש משלא

נתקדש בזמנו ואין ממתינין עד [למחר] שישמעו מקודש מפי ב״ד. ועל ניסן ועל תשרי אין יוצאין. עד שישמעו מפי ב״ד מקודש וכתבו התוס׳ הטעם דאע״ג דנראה בעליל. אי נמי בליל שלשים. אין יוצאין לאלתר. דחיישינן דלמא מימלכי ב״ד ומעברי ליה. ואתא לקלקולי מועדות. ומש״ה כי נמי לא קדשוהו ביום ל׳. שאי אפשר לדחותו יותר מיום ל״א אין יוצאין לאלתר דגזרו האי [אטו האי] משום דבשאר חדשים יוצאים אזה וזה מבערב. ע״כ. והשתא מתניתין דקתני שבהן שלוחין יוצאין. היינו לאחר שישמעו מפי ב״ד מקודש. ואם לא יבואו עדים ויתעבר החדש לא יצאו השלוחים עד מחר. שאין ב״ד מקדשים בלילה. נמצאו ממעטין הילוכן מהלך לילה ויותר. אבל בשאר חדשים. אין חלול שבת של עדים ממהר יציאת שלוחים שאין מחללין השלוחים לצאת בשבת היום. וכשלא יבואו עדים היום יתעבר החדש. והכל יודעים שיום קידושו למחר. והשלוחים יוצאים משתחשך. לומר שעברו את החדש. וכתב רש״י וא״ת היאך הוא תולה טעם חלול העדים ביציאת השלוחים הרי השלוחים עצמן לא ניתן להם לחלל. [כמ״ש וטעמא בגמרא אשר תקראו אותם במועדם. על קריאתם אתה מחלל דכל מועד דכתיב לדחות שבת הוא כמ״ש בסוף פרקין. ואי אתה מחלל על קיומן] טעם החילול כדי שיתקדש החדש בזמנו הוא כדקתני ובהן מתקנים את המועדות. דרחמנא אמר (ויקרא כ״ג:ד׳) אשר תקראו אותם במועדם ואפילו בשבת. ויציאת השלוחים דקתני אינו אלא ליפות וליישב את טעם החילול אף בשביל זאת. דיש דברים שאין הטעם תלוי בהם. והם נעשים סעד לדבר ליישבו ולייפותו. כאותה ששנינו בסנהדרין [דף י״א] אין מעברים את השנה מפני הגדיים והטלאים. אבל עושין אותן סעד לשנה. כיצד מהודעין אנחנו לכון דגוזליא רכיכין. ואמריא דעדקין כו׳ ע״כ. וכן הרמב״ם בפ״ב מהל׳ קדוש החדש. לא העתיק. אלא טעם דמפני תקנת המועדות:

לסוריא. עיין במשנה ד׳ פרק דלקמן:

ובהן מתקנין את המועדות. אבל אלול אע״ג דמיניה חשבינן לעשות ביום שלשים ר״ה. לא נפקא מינה מידי לפי שעדיין ביום שלשים עצמו יושבים ומצפים. ואם נודע להם שקדשו ב״ד יום שלשים נוהגין אותו היום קדש בלבד. ואם לא נודע להם נוהגין יום שלשים קדש ויום ל״א קדש עד שיבואו להם שלוחי תשרי. כל׳ הרמב״ם פ״ג מהלכות קדוש החדש:

ה **בעליל לישנא דקרא (תהלים י״ב ז׳) אמרות ה׳ אמרות טהרות כסף צרוף בעליל לארץ**. שפירושו גלוי לכל. גמרא:

ו **[*ועכבן ר״ע בלוד**. ובסוף פ״ה דשבת דתנן פרתו של ראב״ע היתה יוצאה כו׳ מפרש הר״ב דלא שלו היתה אלא של שכנתו כו׳. וכדאיתא בגמרא כמ״ש שם בס״ד. ולפיכך יש לתמוה דהא הכא תניא. אמר רבי יודא ח״ו שר״ע עכבן. אלא שזפר [כך שמו] ראשה של גדר עכבן ושלח ר״ג והורידו מגדולתו ולמה לא פירש כן הר״ב ונ״ל דהתם שאני דמשנה עצמה מוכחת כך שכן דייקינן התם בגמ׳ מדקתני פרתו וכי פרה אחת היתה לו כו׳ כמ״ש שם בס״ד. אבל הכא שאין שום משמעות במשנה המוכיח על שלא [*ר״ע] עכבן לא פירש כן שהרי אפשר דתנא דמתניתין אה״נ דפליג על רבי יהודא. וכיוצא בזה נמצא פלוגתא עם רבי יודא דת״ק אמר עקביא נתנדה. וא״ר יודא ח״ו שעקביא נתנדה וכו׳ במשנה ו׳ פ״ה דעדיות. וכן מוכח בירושלמי דאמר אמתניתין מפני שהן ארבעים זוג. אבל אם היה זוג אחד לא היה מעכבו. ומייתי נמי להא דר״י ח״ו כו׳. משמע ודאי מדיהיב טעמא למתניתין דס״ל דמתני׳ כמו שהיא שנויה כך ס״ל לתנא דמתני׳]:

נמצאת מכשילן לע״ל. ושמא יהיה אצל אחד מהם בזמן העתיד עדות מועיל בירח א׳ וימנע כו׳. רמב״ם:

ז **שאם יפסל אחד מהן**. פירש״י יכשל בפיו כשיבדקוהו כדלקמן והרמב״ם כתב בפ״ב מהל׳ ק״ה שאם ימצא אחד מהן פסול מפני שהוא גזלן וכיוצא בו משאר הפסלונות:

כשרים לעדות החדש. כתב הר״ב ורבנן כו׳ מסורה לכם כו׳. כמותכם. מסיים רש״י שיקבלו העדות ויקדשו החדש:

ופסלו את עבדו. סברי לה כר״ש דמכשיר בקרוב ודרשו נמי כשרים ומיוחסים למעוטי גר וממזר כדדרשינן מאתך בדומין לך במשנה ב׳ פ״ד דסנהדרין. תוס׳:

ח **אלו הן הפסולין**. פירוש מדרבנן דאי מדאורייתא כל העובר עבירה שיש בו מלקות וכו׳. כדפסק הר״ב במשנה ג׳ פ״ג דסנהדרין. וא״כ לכ״ע גזלן ה״ל למתני דכתיב בהדיא (שמות כ״ג:א׳) אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס. והא קמ״ל דאע״ג שהן כשרים מן התורה פסולים לעדות החדש:

המשחק בקוביא. פירש הר״ב מטעם אסמכתא דלא קניא והרי הן גזלנים מדרבנן דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד איש כדכתיב (שמואל ב כ״ג:כ״א) ויגזול את החנית מיד המצרי. כ״כ רש״י. ולפסק הלכה שזכרתי דכל עובר עבירה כו׳ פסול י״ל כמ״ש התוס׳ דכיון דמדעתו נותן לא נחשב בעיניו כגזל. ע״כ. ובפ״ג דסנהדרין כתב הר״ב טעם אחר שכן שם בגמרא חולק רב ששת על זה הטעם דהכא וסובר דכל כה״ג לאו אסמכתא היא ואיכא בינייהו דגמר אומנות אחריתי. ושם פסק הר״ב כרב ששת:

ומלוי בריבית. כתב הר״ב דהא מנפשיה יהיב ליה. כ״כ רש״י וכלומר דלא משמע ליה לאיניש איסורא כשנותן לו מדעתו אא״כ ממשכנו על כרחו. תוס׳:

מפריחי יונים. עיין בפי׳ הר״ב בפ״ג דסנהדרין:

וסוחרי שביעית. כתב הר״ב ורחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה. ומשום דמיירי בשביעית בזמן הזה לא הוי פסולי דאורייתא א״נ דמיירי שממציאים מעות לעניים ואספי להו וכו׳ כדאיתא בפ״ג דסנהדרין דף כ״ו שאין זו סחורה גמורה דאזלי בשליחותייהו. כ״כ התוספת. והר״ן כתב דכיון דדינא דיאכל דמיהן בקדושת שביעית. כדתנן ריש פ״ז דשביעית הלכך לא משמע להו לאנשי דאיכא איסורא בסחורה כיון דהדרי אכלי לדמי בקדושת שביעית ע״כ. ומ״ש הר״ב ולפי שנחשדו כו׳ חשדום להיות מעידים שקר על שוחד. כ״כ רש״י. וה״נ איכא למיחש שיקבלו שוחד מהכותים כבר״פ דלקמן. וקשיא דהא אמרן דבכולהו לא משמע להו לאנשי דלהוי אסורא דאלת״ה אף מדאורייתא פסולים. ועוד דזה הכלל כו׳ אף הן אינם כשירים מוקמינן בפסולי דרבנן כמ״ש הר״ב ש״מ דבהו איירי מתניתין. ונראה לי דרש״י ס״ל דודאי ידעי דאיסורא איכא אלא דלא משמע להו שיש איסור בזה מן התורה. ולפיכך מן התורה אינם פסולים הואיל ולא מכווני לעבור על דברי תורה. ומדבריהם פסולים כיון דלעולם יודעים שיש איסור בדבר. ומיהו אין אדם נאמן על עצמו לומר שלא היה יודע בשום איסור. אלא אזלינן בתר רובא דעלמא דידעי ולשון הר״ן ולא פסלינן להו שיעידו או שידונו שקר. אלא מדרבנן בלחוד הוא דפסלי ע״כ. נראה שנשמר מזה שהקשתי על רש״י ז״ל:

והעבדים. כתב הר״ב פסולי דאורייתא ואיצטריך למתני דלא תימא כיון דלא מחמת עבירה מפסלי מכשרי לעדות. החדש מידי דהוה אקרובים לר״ש. תוספות. ומ״ש הר״ב ק״ו מאשה דמג״ש דלה לה שכתבתי בפ״ג דברכות ליכא למילף. דלא ילפינן אלא להחמיר עליו לחייבו במצות כאשה אבל לעדות ועמדו שני האנשים כתיב (דברים י״ט:י״ז) והאי איש הוא. כ״כ התוס׳ בפרק החובל (בבא קמא דף פ״ח.) [*ובפרק י״ב דזבחים דף כ״ג [צ״ל ק״ג] כתבו וז״ל. אבל גבי עדות לא שייך למילף דאין תלוי בנאמנות. [שהרי] משה ואהרן לא מעידין לא משום דלא מהימני הלכך היכי דגלי גלי]. ושם בגמרא דהחובל מפרש הק״ו ומה אשה שראויה לבא בקהל פסולה להעיד דכתיב האנשים. עבד שאינו ראוי לבא בקהל אינו דין שפסול לעדות. מה לאשה שכן אינה איש [ולא קרינן בה אנשים] וכו׳ גזלן יוכיח. מה לגזלן שכן מעשיו גרמו לו תאמר בעבד שאין מעשיו גרמו לו אשה תוכיח. מה להצד כו׳ שאינם נזהרים בכל המצות. זה מפני רשעו וזו מפני שלא נצטווה. אף אני אביא העבד שאינו בכל המצות ופסול להעיד:

עדות שאין האשה כשרה לה וכו׳. כתב הר״ב אבל פסולים בעבירה מן התורה לא הכשירו חכמים בעדות אשה. ואם מסיחים לפי תומן לא גריעי מנכרי מסיח לפי תומו דכשר. כדתנן במשנה ה׳ פרק בתרא דיבמות. רי״ף ורא״ש שם:

ט **מוליכין אותו על החמור**. אף בשבת. רש״י. וכתב רמ״י ז״ל בפירושו להלכות קידוש החדש פרק ג׳ דידוע הוא שאין איסור שביתת הבהמה חמור כאיסור שביתת האדם אלא כדי להקל באיסור אמרו כן ע״כ. [*ולחלוק על המפרש דהתם כתב כן שהמפרש פי׳ שאע״פ שהמוציא אדם חי שאינו כפות במטה פטור לפי שהמטה טפילה לו ה״מ כשנשא אדם. אבל לענין משא בהמה הרי האדם החולה והמטה משוי הם ואסור להוציאם על הבהמה בשבת. ואני בחיבור פרשת החדש שחברתי בס״ד על ה׳ קידוש החדש כתבתי שאני אומר דלא כדברי זה ולא כדברי זה שודאי שמה שמרכיבין על החמור הוא להקל באיסור. אבל שנושאין אותו במטה אינו להקל האיסור דחולה ככפות דמי כמ״ש הרמב״ם פי״ח מהלכות שבת וכ״כ התוס׳ בר״פ י״ט דשבת ולפיכך חייב על המטה וקמ״ל דלעדות החדש שרי והרי דלא כהמפרש דמחלק בין שביתת אדם לשביתת בהמה וקמ״ל אפי׳ איסור חמור שרי הכא ולא כרמ״י [שכתב] דלהקל האיסור אמרו ומשמע דר״ל דהכל להקל. ועיין לקמן בד״ה אפילו במטה כו׳]:

אותו. דאע״ג דיחיד הוא מחלל השבת שמא יצטרף עם אחר כדתנן במשנה ו׳ לענין אב ובנו. ועיין רפ״ב. ומה שהקשה המפרש להלכות ק״ה דהאיך מחללין על הספק. והא תנן נולד בין השמשות נמול לתשעה [בפי״ט ממסכת שבת משנה ה׳] תירץ רמ״י ז״ל דתקון מועדות שאני תדע שהרי מכשירי מילה אין דוחין [כדתנן שם ר״פ] והכא אפי׳ מכשירין דוחין כגון להרכיב החולה כו׳ וליקח מזונות וכלי זיין והכל משום תקנת המועדות ע״כ. וה״ה בכל ר״ח מפני הקרבן בזמן שבה״מ קיים. וטעמא רבה איכא לחלק דזוהי מצוה על כל ישראל בכללן כאחת. והמילה עכשיו בשעת הדחייה אינה אלא מפני יחיד הנימול. ועוד שהיא תוכל להתקיים למחרתו:

אפילו במטה. דאע״ג דתנן בפ״י דמסכת שבת משנה ה׳ דהנושא את החי כו׳ פטור אף על המטה. ה״מ חי דאינו כפות כמ״ש הר״ב שם. אבל חולה ככפות דמי וחייב. כמ״ש הרמב״ם בפרק י״ח מה״ש וכבר כתבתי כן בשם התוס׳ רפי״ט דשבת והלכך מטה נמי משוי היא על הבהמה וקמ״ל דאפ״ה מחללין:

ואם צודה כו׳. פירש הר״ב אורב כו׳ ומסיים רש״י והבייתוסים והכותים הם היו אורבים להם לעכבם כדי להטעות את חכמים ע״כ. ועיין משנה ב׳ פ״ב:

שעל מהלך לילה ויום וכו׳. ואם היה ביניהן יתר על כן לא ילכו שאין עדותן אחר יום שלשים מועלת שכבר נתעבר החדש. רמב״ם רפ״ג מהק״ה ועיין שם בדברי המפרש:

[*מחללין את השבת. עיין בר״פ דלקמן]:

שנאמר אלה מועדי ה׳. וראש חודש נמי אקרי מועד [כמ״ש בס״ד במשנה ד׳ פ״ק דשבועות] והיינו דתנן לעיל במשנה ד׳ דעל כולן מחללין כו׳. תוספת דלעיל:

פרק ב

א **אחר עמו**. פירש הר״ב זוג אחר דאל״כ חד מי מהימן להכשירו. אבל לענין חלול השבת יכול גם אחד לחלל כדי להעיד עליו. דשמא יצטרף עם אחר גמ׳. ועיין מ״ש ס״פ דלעיל:

[*בראשונה היו מקבלין כו׳. הכי קאמר למה שבראשונה כו׳ ירושלמי]:

מכל אדם. מישראל. שכל ישראל בחזקת כשרים עד שיודע לך שהוא פסול זהו דין תורה. רמב״ם פרק ב׳ מהלכות קדוש החדש:

[*משקלקלו המינים. היינו בייתוסים כמו שכתבתי במשנה דלקמן]:

ב **משיאין משואות**. מפורש במשנה דלקמן. ומ״ש הר״ב שלא היו משיאין אלא על החדש החסר. מפרש טעמא בגמרא. משום ראש חדש חסר שחל להיות בערב שבת ואין יכולין להשיא לערב מפני השבת. אלא במ״ש משיאין ואי אמרת נעביד נמי אמלא אתו למטעי ולספוקי דשמא חסר הוא ומשום דלא אפשר מאתמול עבדי האידנא. או דלמא מלא הוא ובזמנו עבדו. ושישיאו בין אמלא בין אחסר וכי אקלע חסר בע״ש לא לעבדו כלל איכא נמי למטעי דסברי דלמא מלא ואתנוסי דאתניס. ומיהו כי לא עבדי כלל במלא. דהשתא שכיחא דלא עבדי ליכא למיחש דיספקו דלמא חסר הוא ובשבת לא אפשר ובמ״ש אתנסו. דכיון דשכיח דאמלא לא עבדי תלו בשכיחא ולא באונס. ואפכא לא מצו למעבד שישיאו אמלא ולא אחסר. וכי אקלע ר״ח חסר בע״ש ולא עבדי מידע ידעי דחסר הוא דלא תלו באונס אלא בשכיח. דא״כ צריכין לעולם להיות בטלים ממלאכה ב׳ ימים. משום ר״ה [כ״כ רש״י והתוס׳ כתבו דה״ה בכל ר״ח דנשים בטלות ממלאכה. כמ״ש במ״ב פ״ד דמגילה. ע״כ. וכפירש״י עצמו שם. בגמרא דמגילה דכ״ב] שיהו צריכין לצפות ביום שני שמא עברוהו ובלילה ישיאו. אבל כי עבדי משואות לחסר ירעו שלמחר חול הוא. ומ״ש הר״ב לערב של יום שלשים. פירש״י נגהי שלשים ואחד יום:

משקלקלו הכותים. וכן גירסת הר״ב. ולעיל גרס המינין. והם הביתוסים. כדאיתא בברייתא בגמרא. וצריך לומר דמעשים שהיו כך היו. ששכירת העדות ביתוסים עשאו. ומשיאין. כותים היו. וכגרסת הר״ב. כן גירסת הרמב״ם אבל רש״י גורס מינים בתרווייהו [*בדפוס ישן. ולפ״ז גם המה בייתוסים היו]:

ג **משואות**. לישנא דיקוד. דכתיב (שמואל ב ה׳:כ״א) וישאם דוד ואנשיו. ומתרגמינן ואוקדינן דוד. גמ׳. ולכך קריאת המלה בסי״ן:

במשיחה. עיין במשנה ח׳ פ״ג דסוכה:

מוליך ומביא ומעלה ומוריד. בירושל׳ משמע כדי שלא יטעו לומר שהוא כוכב דא״ר יוסי חזינא כוכב דנחית וסליק חזינא כוכב דאזיל ואתי. עכ״ל התוס׳. ואל תטעה לחשוב שז״ש כוכב שהוא מצבא השמים וכסיליהם. שא״ת שהם מכוכבי הלכת. הרי יש להם מהלך ידוע. ואם הם זולתם הרי הם קיימים. אבל הן מראות הנראות באויר רקיע השמים. כמין כוכבים ומתהוים לשעתם על דרך שכתבתי במשנה ב׳ פ״ט דברכות:

ד **ומאין כו׳**. פירש״י מה שם ההרים. והדין עמו דאל״כ לא הוי ליה למיתני אלא הר המשחה בלבד:

לסרטבא. עד שרואין שעושין כן בהר סרטבא. רש״י:

כל הגולה. פירש הר״ב בני בבל. גמרא. והא דתנן במשנה ד׳ פ״ק דהשלוחים יוצאים לסוריא והם ארצות שכבש דוד כגון ארם. וכו׳. כמ״ש הר״ב במשנה י״א פ״ו דדמאי. ומסתמא למקום שהיו משיאין משואות. שם היו הולכים השלוחים לאחר התקנה. לא קשיא דדרך סוריא היו הולכים לבבל. שכן אבינו אברהם ע״ה יצא לו מאור כשדים מבבל. והלך לו לכנען דרך ארם נהרים:

ה **ובית יעזק היתה נקראת**. בגמרא לישנא דקרא (ישעיהו ה׳:ב׳) ויעזקהו ויסקלהו. פירש״י שהי׳ מסויג ומעוזק בגדר סביב סביב בעגול כמו טבעת:

ולשם כל העדים מתכנסין. פירש״י ביום השבת שחללוהו לבא ולהעיד. ומדברי הרמב״ם בפ״ב מהק״ה נראה דאף בימות החול מכנסן כדי ששם בודקין אותן:

בראשונה לא היו זזין כו׳. ומשנה ג׳ פ״ד דעירובין. לאחר תקנת ר״ג הזקן נשנית. וכן מוכח שם בגמרא:

לא היו זזין משם. וכל החצר חשובה כד׳ אמות כדתנן ריש פ״ד דערובין נתנוהו בדיר או בסהר כו׳. תוס׳:

ומן הנהר. שהוא גדול פתאום. וחוטף את בני העיר. ואת הילדים. רש״י:

הרי אלו כאנשי העיר. כלומר שאין העיר נחשבת להם לכלום. ויש להם אלפים אמה לכל רוח חוץ לעיר. כ״כ הרמב״ם בספכ״ז מה״ש. וכתב המגיד והענין שכיון שהלכו ברשות הרי המקום שהגיעו לו כאילו קנו בו שביתה בין השמשות. ודבר ברור הוא. ע״כ:

ו **לפני החמה או לאחר החמה**. פירש הר״ב פגימתה כו׳ דלעולם חלק המאיר ממנה מה שפונה לצד השמש. לפי שאין אור ללבנה מצד עצמה אלא מה שנאצל עליה מאור השמש. ושניהם כדורים. וכדור הלבנה קטן מגוף השמש הרבה מאוד ולפיכך אע״פ שמפני שאין לה אור אלא הנאצל עליה מהשמש. הנה לא יאיר ממנה אלא חלק כדורה שכלפי השמש. אבל אחרי שכדורה קטן מכדור השמש. לכך מתפשט אצילת אור מהכדור הגדול שהוא השמש. על כדור הקטן שהוא הלבנה יותר מהחצי ממנו. וזו סיבה לקרנות הנראות. ומבואר מזה שא״א שהקרנות שהם בחלק הבלתי מאיר שיהיו כלפי השמש:

לצפונה או לדרומה. פירש הר״ב שהלבנה מתרחקת מן השמש פעם לצד צפון כו׳ לפי שאין שניהם קבועים בגלגל אחד. שהלבנה קבועה בגלגל הסמוך אצלנו. והחמה בגלגל הרביעי ממטה למעלה על סדר שצ״ם חנכ״ל וגם קביעותם בגלגליהם אינם שוים בערך ושיווי כאחד. אבל קביעת החמה בגלגלה ומהלכה. תחת אמצע חגורת המזלות. והלבנה בגלגלה ומהלכה יש לה נטייה מחגורת המזלות. החצי לצפון וחצי לדרום. כמעשה האופן בתוך האופן ונוטים זה מזה שאין להם שווי אלא בשני קצוות נוכחיים בלבד. ומה שמקצה הזה עד הקצה שכנגדו ונוכחו נוטה לימין ר״ל לדרום וכן מעבר השני. מה שמקצה זה עד לשכנגדו ונוכחו נוטה לשמאל ר״ל לצפון. ומבואר שכל צד הוא החצי מהאופן. אחרי שהשוים אינם אלא ב׳ נקודות בלבד. ואע״פ שגלגלי השמש והירח הם כדורים שלמים. ואנחנו לא רשמנו כי אם אופן שהוא כקו עגולי וכדורי בלבד. זהו בכוונת מכוון. לפי שגם מה שאנחנו אומרים מנטיית הלבנה. הנה זהו מצד קביעותה שבגלגלה ומהלכה שכשנערך זה בערך קביעות החמה בגלגלה ומהלכה. יהיה כשני קוים עגולים וכדורים. שקראתי אותם אופנים אבל הכדורים השלמים שזה בתוך זה כמו גלדי הבצלים א״א להעריך להם נטייה זה מזה כי כל עגולי אין לו לא ראש ולא סוף. אבל במעשה האופן בתוך האופן אותן שתי נקודות שנוגעים זה בזה האופנים השנים שזולתן אין להם נגיעה ביחד אלא נטייה המה יקראו ראש וסוף. ומהן הנטייה לצד זה ולצד זה. והנה הירח הולך סובב בכ״ט י״ב תשצ״ג בכל גלגלה מנקודה עד שחוזרת לאותה נקודה ממש. וא״כ בהכרח שלפעמים תהיה נטייתה לדרום. ופעמים לצפון:

כמה היה גבוה וכו׳. בכולה מלתא בלשון זכר. כדכתיב (בראשית א׳:ט״ז) המאור הקטן. ולא כתיב המאורה הקטנה אע״פ שבנוסח ברכת הלבנה תקנוה בלשון נקיבה ע״ש שהיא מקבלת אורה מהחמה. דוגמת נקבה המקבלת מזכר:

ולאין היה נוטה וכו׳. פירש הר״ב לצד צפון או לצד דרום. כבר. אמרנו כי החלק מהלבנה שכלפי החמה. הוא המאיר ממנה לא זולת. ואם כן כשיהיו שניהם מכוונים זה למטה מזה על קו אחד כאילו יהיו שניהם בחלק אחד מן הגלגל. אחד למעלה וא׳ למטה אין נראה מאור הירח כלום. לפי שפניה המאירים למעלה כלפי השמש. ואין העין שולטת לראות מאורה. וכל שמתרחקת מהשמש. מתראה מחלק המאיר ממנה. כפי הריחוק עד שאם יעמדו ויתנגדו זה כנגד זה שזהו בחצי החדש ממש. אז כל עבר פניה המאירים נראית כולה. לפי שהחמה מאירה אל הפנים שכנגדה. ואותם פנים עצמם עינינו הרואות. מה שאין כן כשהם מכוונים זה על זה. שאז פני המאירים פונים למעלה. ובלתי נראים אצלנו. ומבואר מזה שכפי ריחוקה מהשמש. ככה ערך ראות האור ממנה אלינו. שאם ריחוקה מעט. לא תראה אלא מעט. ואם הרבה נראה חלק רב עד כולה שהוא בחצי החדש. והנה בפגיעתם זה על זה נקרא קבוצם וכשתזוז הירח מעט מהחמה. ההוא נקרא מולד אע״פ שעדיין אינו נראה מפני המעט שנתרחקה אלא שיודעים אנחנו בהכרח. שנגלה ממנה דבר מועט. וכשנתרחק מן השמש כמו יום אחד. נראה מקצת ממנו לעינים. כעין קרנים בולטות. מפני שלא נראה רק מקצת מהחצי הכדור המאיר. עם תוספת אורה המתאצלת על חצי השניה מפני קטנות כדורה לערך כדור החמה המאיר עליה. ומבואר מאוד שהחמה בעת ראיית הלבנה בתחלת החדש היא כבר שקוע במערב. ואם הלבנה בנטייה הצפונית שזכרנו למעלה. אז החמה מערבית דרומית לה. ונמצא שאור השמש מאציל עליה בחלק הכדור שכלפי דרום. ויהיו אם כן הקרנים פונים למזרח. ויש להם נליזה אל הדרום. שהרי החמה במערב הלבנה נוטה לדרום. ואם הלבנה בנטייה הדרומית. יהיו קרניה פונים למזרח עם נליזה לצד צפון. לפי שהחמה מערבית צפונית לה. כל זה מבואר ברמב״ם סוף הלכות קדוש החדש. ומתוך דברינו אלה תבין דהא דתנן לאין היה נוטה פירושו נליזה ועקום בלבד ולא שראשי הפגימות עומדות למול הצפון או הדרום ממש. כתחלת ההבנה מלשון הר״ב שזה א״א שא״כ תהיה החמה רואה פגימתה של לבנה. שהרי הנליזה היא כלפי החמה. כמו שחמרנו בהכרח אלא שהנליזה עצמה אינה נטייה לראשי קרנות ממש. וכמו שכבר אמרנו שראשי הקרנות לעולם פונים מול המזרח לצד שכנגד השמש אלא נליזה יש כלפי השמש. על הדרך שבארנו:

וכמה היה רחב. פי׳ הר״ב שהלבנה משתנה שעורה כו׳. ר״ל בראיית העין:

אם אמר לפני החמה לא אמר כלום. דזה א״א בשום פנים וה״ה אם אמר לצפונה וע״פ החשבון היא לדרומה כמ״ש הר״ב. וכן באינך. וא״ת א״כ נמצא שע״פ החשבון היו סומכין. ומה היו צריכין לעדים. לא קשיא דכתיב (שמות י״ג:ה׳) החדש הזה לכם. ובאה הקבלה שהראה לו הקב״ה דמות הלבנה.

וא״ל כזה ראה וקדש. ונמצא שהיו צריכין לשניהם שעל כל פנים יהיו עדי ראיה. ושהחשבון יסכים עמהם. ועוד בה שלישיה. שצריך שיאמרו מקודש. ואם לא אמרו הרי זה מעובר כדתנן רפ״ג. וכל אלו התנאים דוקא בחדש חסר. אבל במלא א״א לדחותו עוד כדלקמן. ולא הוצרך לראיה. גם לחשבון עיין לקמן. וא״ת שכיון שצריך לעדי ראיה ולא סגי בחשבון. הרי אפשר שמפני העבים. או מפני התרשלות שלא יתראה הירח. או לא נתכוון אדם לראותה. ואם יארע זה חדשים רבות זה אחר זה אפשר ונמצא שמעברין כולם. ויארע שתראה הירח בכ״ה לחדש. או פחות מזה. אחר שנתעברו הרבה. ואין במהלכה שלשים יום כמפורסם. דבר זה ביאר הרמב״ם בפי״ח מהק״ה. שקבלה היא ממשה רבינו ע״ה שבזמן שלא יראה הירח בתחלת החדשים חדש אחר חדש. ב״ד קובעים חדש מעובר משלשים יום. וחדש חסר מכ״ט יום וכן מחשבינן וקובעין חדש מעובר וחדש חסר לא בקידש. ופעמים עושין מלא אחר מלא או חסר אחר חסר כמו שיראה להם מן החשבון כו׳ עכ״ד. ועל התנאי הג׳ שהב״ד יאמרו מקודש אין להשיב כי ב״ד זריזין הן ולא יארע תקלה מתחת ידם שלא יתקדשו חדש אחר חדש:

ז **בין שלא נראה בזמנו**. שאז יהיה ראש חדש ביום ל״א ואין נזקקים לירח בליל ל״א בין שנראה בין שלא נראה שאין לך חדש לבנה יותר על ל׳ יום. רמב״ם פ״ק מהלכות ק״ה. [*ומ״ש הר״ב והלכה כרבי אלעזר ברבי צדוק. גמרא]:

ח **קיבלן רבן גמליאל**. כתב הרב לא מפני שחשב שאפשר שתראה הירח שחרית וכו׳. כי זה אי אפשר שכיון שע״פ החשבון אפשר שתראה באותו הלילה. וגם ראוה בלילה. אי אפשר אם כן שלא תהא מכוסה ונסתרת באור השמש בכמו שני ימים. או פחות או יותר. כמו שרמזתי לעיל. שאינה נראית מיד אחר המולד. ומטעם זה עצמו גם קודם מולד מתכסית שכמו שאור השמש מכסה ומסתירה אחר קבוצה בכמו יום. כן קודם קבוצה. כשמתקרבת להתקבץ עם החמה שהיא גם כן נסתרת בכמו יום. אבל אמרתי בכמו. לפי שאין הזמנים שוים. כמ״ש הר״ב בסמוך. פעמים בא בארוכה. פעמים בא בקצרה. והסיבה לזה שהלבנה יש לה ב׳ גלגלים. הגלגל האחד והוא המקיף הארץ. והולך ממערב למזרח. ובתוכו גלגל אחר קבוע בעובי זה הגלגל. ובו הוא קבוע הלבנה. וזה הגלגל תנועתו ממזרח למערב. ונמצאו שכשהלבנה ברום זה הגלגל הקטן שנמצא שיש לה ב׳ תנועות הפכיות. ולפיכך היא באה בארוכה. ובמתון. ואם בשפל זה הגלגל. אז הלבנה מתנועעת בגלגלה הקטן ג״כ ממערב למזרח כמו הגלגל הגדול. ולפיכך באה בקצרה. שתנועות גלגלה גדול מן הה׳ אל הו׳ ומן הו׳ אל. הז׳ ומן הז׳ אל הה׳. ותנועת הקטן מן הא׳ אל הב׳. ומן הב׳ אל הד׳. וכל עוד שהקטן מתנועע מן א׳ אל הב׳. הנה יש לכדור הלבנה ב׳ תנועות הפכים. הא׳ מן הא׳ אל הב׳. והשני מן הה׳ אל הו׳. שהגלגל הגדול מכריח ומסבב עמו הגלגל הקטן בדרך תנועתו. וכשהקטן מתנועע מן הב׳ אל הד׳. הנך רואה שהלבנה הקבועה שם נמשכת ג״כ בתנועת הגדול שמן הה׳ אל הו׳ ומפני זה בא בקצרה. וסמך ר״ג על מה שהעידו בראיה של ליל שלשים. ובמה שאמרו שראוה שחרית אמר טועים הם. ולא אמר שטעו בראיה של ליל שלשים. תירץ הרמב״ם בפ״ב מהק״ה שאין אנו אחראין לראיית שחרית. אם היא אמיתית. או אינה אמיתית. מאחר שהעידו בראיית ליל שלשים. אין אנו נזקקים לראיית יום כ״ט וכאילו לא העידו לפנינו בה כלל. ויש בפי׳ הרמב״ם טעות סופר שמה שכתב ויחשבו מטעם. צ״ל מוטעים:

ט **הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר**. בברייתא. הלך ר״ע ומצאו לר״י כו׳:

אשר תקראו אותם. פירש הר״ב בקריאת ב״ד כו׳ ומאתם דכתיב חסר. דרשינן אתם אפילו שוגגים כו׳. כמ״ש הר״ב במשנה י״ג פ״ג דאבות וע״ש. והמתיק הרמב״ם בצוף לשונו ספ״ב מהלכות קדוש החדש אע״פ שזה יודע שטעו חייב לסמוך עליהם שאין הדבור מסור אלא להם. ומי שצוה לשמור המועדות הוא צוה לסמוך עניהם. שנאמר אשר תקראו אתם וכו׳:

שכל שלשה. עיין בר״פ דלקמן:

פרק ג

א **עד שחשיכה**. היינו צאת הכוכבים. ורצוני לומר שלשה כוכבים כדפי׳ הר״ב בספ״ב דשבת. שאם לא יצאו אלא שני כוכבים. קרי ליה תנא דהתם. ספק חשיכה. ספק שאינה חשיכה. וצריך לי עיון בלשון הר״ב במה שכתב ומיהו אם ליל שלשים כו׳ דלא חשיב לילה עד צאת הכוכבים מה נידון ביה. שאם נפרש שר״ל צאת שלשה כוכבים שכן משמעתו במ״ש דלא חשיב לילה. דהיינו ודאי לילה. וזהו אינו אלא כשיצאו ג׳. וה״נ בריש מסכת ברכות קרינן יציאת כוכבים כשיצאו שלשה. כמו שכתוב שם. קשיא לי תרתי. חדא דא״כ אין בין ליל שלשים. לליל. שלשים ואחד כלום. שבשניהם זמן דקדוש עד צאת שלשה כוכבים. ולמה כתב הר״ב ומיהו אם ליל שלשים כו׳. שמשמע שבא לחלק בין הלילות והא ליתא. והל״ל והה״נ אם ליל שלשים כו׳. ועוד ק״ל דא״כ דביציאת שני כוכבים קיי״ל בסוף פ״ב דשבת שהוא ספק חשיכה למה נקל בכאן לתת זמן לקידוש עד שחשיכה ודאי. ושמא ביציאת ב׳ כוכבים הוא חשיכה ואין מקדשין בלילה. והרמב״ם בפירושו סתם ג״כ וכתב משעת צאת הכוכבים. אבל בחבורו פ״ב כתב אחר שיצאו שני כוכבים.

ובדין ליל ל״א העתיק לשון המשנה. עד שחשיכה. ופי׳ החכם הרלב״ח. דהרמב״ם סובר דכשאין מקדשין החדש בזמנו הוא קולא. כמו שמתבאר מדבריו שבסוף פ״ג שם. ולפיכך בליל ל״א שאם לא יקדשוהו יהיה החדש מעובר. לא חיישינן לספק חשיכה. כיון דאם לא יקדשו אז יהיה קולא. שלא נדון ספק חשיכה ללילה אלא לחומרא. אבל בליל ל׳ שאע״פ שלא יקדשוהו עכשיו יש שהות כל יום ל׳. ויהיה מקודש בזמנו. ויש לנו לחוש לספק חשיכה דשמא הוא לילה ואין מקדשין בלילה. הואיל ולא יצא מזה שום קולא שהרי אעפ״כ יתקדש בזמנו. ביום ל׳ עצמו עכ״ד. ובאמת על הרמב״ם בפירושו אין מקום תלונה שמה שסתם ולא ביאר כמה כוכבים שיצאו אם שנים. או שלשה. זה מפני שהוא לא בא בפירושו אלא להודיענו שאפשר שיתקדש החדש קודם יום שלשים ולא נחשוב שאין ק״ה אלא דוקא ביום השלשים כמ״ש בפירושו. ולא נחית בפירושו אם ליל ל׳. וליל ל״א שוים. או בלתי שוים. ואולי בחבור הפירוש סבור היה ששוים הם. ואפשר שגם בחבור הפוסק סובר ששוים הם. וגם בליל ל״א אינו מקדש אלא עד ספק חשיכה אלא שהעתיק המשנה כלשונה. ובליל ל׳ דהוא מתפרש מתוך הגמרא שם פירש וביאר. וסמך שילמד סתום מן המפורש וזה דלא כהרלב״ח. ולפי שגם בגמ׳ לא אמרו בדין ל׳ אלא לשון בלילה. ואילו היו חלוק בין שחשיכה דמתניתין לבלילה דבגמרא. לא הוה גמרא שתיק מינה. אלא דדין אחד להם כמו שכתבתי. עיין כיוצא בזה בדברי הכ״מ סוף פ״א מהלכות שופר בשם הר״ר טודרוס הלוי. שאע״פ שהרמב״ם חילק בבבא אחת ולא באחרת. הכריח שאעפ״כ סובר שהחלוק בשניהם מזה הטעם. דלא הוי שתיק גמרא מיניה. איך שיהיה על הרמב״ם אין להתלונן. אבל הר״ב ארכבה אתרי רכשי. שבמ״ש ומיהו כו׳. משמע שחלוקים הן ליל ל׳ מליל ל״א ובמ״ש עד צאת הכוכבים. שזהו כמו עד חשיכה. השוה מדותיהן ולפיכך לשונו זה צריך עיון:

הרי זה מעובר. כתב הר״ב שאין מקדשין בלילה. בגמ׳ דאמר קרא (תהלים פ״א) כי חוק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. אימת הוי חק בגמר דין. דהאי קרא לענין ר״ה דרשינן ליה. במשנה ב׳ רפ״ק וה״ה בכל החדשים. וקא קרי ליה רחמנא משפט. ומשפט ביום. כדפי׳ הר״ב רפ״ד דסנהדרין:

ראוהו ב״ד בלבד. פי׳ של עשרים ושלשה. תוס׳:

יעמדו שנים ויעידו. פי׳ הר״ב מתניתין איירי כגון שראוה ב״ד בלילה כו׳. וא״א לקדשו בלילה. והואיל וא״א לקדש בלילה. הלכך גם למחר אין סומכין על ראייתם. אלא צריך העדאת עדים. שאם יסמכו על ראייתם. א״כ היתה ראיה בלילה במקום קבלת עדות ואין קבלת העדות אלא ביום. כדקרי ליה לעיל חקירת עדים כתחלת דין. תוספות:

יעמדו השנים. כתב הר״ב ואע״ג דיחיד מומחה כו׳ ולהכי הוא דאצטריך למתני הך סיפא. כדאי׳ בגמ׳. ומ״ש דן אפילו יחידי עיין בריש סנהדרין. ומ״ש עד דאיכא אהרן בהדך. גמ׳. ואין ב״ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד תוס׳. ועיין ספ״ק דסנהדרין כיוצא בזה ועיין עוד שם במשנה ב׳:

השנים. הכא שאין הב״ד אלא ג׳ קתני השנים. לפי שהם ידועים שאין כאן אלא שנים. ואחד. [*ומן הסתם אין שלשתן שוה. ואחד גדול בתוכם. והוא נשאר יושב]. מה שא״כ ברישא שהב״ד הם כ״ג. שאין שנים מבוררים. קתני שנים. [*ובמשנה שבסדר ירושלמי גרס [גם] כאן שנים]:

ב **חוץ משל פרה**. כתב הר״ב דכתיב בכור שורו וכו׳ בגמ׳. ונ״ל דתנא נסיב פרה ולא שור. כדכתיב בקרא דלא תטעה לומר דוקא של שור אבל של פרה לא. ומהר״ר משה כ״ץ יצ״ו תירץ דקמ״ל דלא תימא יובל דוקא של זכר. קמ״ל דשל פרה דוקא לא. הא של שאר נקיבות כשירות. וכתב הר״ן בשם התוספות. דהא דלא מפיק נמי של ראם מפני שהוא קרן כדכתיב וקרני ראם קרניו ולא אשכחן דאקרי שופר. היינו משום דלא אצטריך למעוטי אלא אותן שהן חלולים. אבל אותן שאינן חלולין כגון של ראם וצבי לא אצטריך ליה למעוטי דפשיטא דלא מקרו שופר אלא אותן שהן חלולים מלשון שפופרת עכ״ל. ושל פרה קרי ליה קרן אע״ג דיש לו זכרות ונקבות הכתוב הוציאו מכלל הכשרין והכניסו בכלל הפסולין. וכתב עוד הר״ן וא״ת דתיש ליתסר דלא איקרי שופר ומקרי קרן דכתיב (דניאל ח׳:ה׳) והצפיר קרן חזית בין עיניו איכא למימר דתיש וכבש חד מינא הוא ובחד שמא מקרו כדכתיב (דברים י״ד:ד׳) שה כשבים ושה עזים. א״נ דהתם במראה הנבואה היה נראה לנביא כדי להראותו תקפו של צפיר שלא היה בה נקבות אלא זכרות ולפיכך קראה קרן עכ״ל. ומ״ש הר״ב וגמרינן ר״ה מיובל. מפורש במשנה ה׳ וכלומר דהאי קרא דוהעברת ביובל הוא דכתיב:

שנאמר במשוך בקרן היובל. ביהושע ו׳. וכתבו התוס׳ תימה דלא מייתי קרא דיצחק דכתיב (בראשית כ״ב:י״ג) בסבך בקרניו ואע״ג דההוא קרא מחיים דה״נ קרא דבכור שורו כו׳ י״ל דנ״ל לאתויי האי משום דכתיב ביה בשמעכם קול השופר:

בקרן היובל. כתב הר״ב ורבנן אמרי כל השופרות אקרו קרן ואקרו שופר. פירש״י אקרו קרן כדאמרן [במשוך בקרן היובל] ואקרו שופר דכתיב במתן תורה במשוך היובל וגו׳ (שמות י״ט:י״ט) וכתיב (שם) ויהי קול השופר. וכתבו התוס׳ אבל מהאי קרא דמתניתין אין ראיה דאדרבה מיניה מוכח דשופר אקרי קרן. ועוד צריך להוכיח דבעלמא אקרו שופרות [בלא]קרן ע״כ. [*ובסדר המשנה שבירושלמי מסיים להדיא להך סיפא דקרא]:

ג **של יעל פשוט**. לשון התו׳ פי׳ בקונטרס חיה שכן שמה וקורין אותה (אשטענבוק). ובערוך פי׳ שהיא כשבה קטנה וקרן הכשבה רגיל להיות פשוט וכפי׳ הקונטרס נראה דיעל חיה דכתיב (תהלים ק״ד) הרים הגבוהים ליעלים. ואקו ודישן (דברים י״ד) מתרגמינן ויעלא ורימא ע״כ. ומדברי *) הערוך למדנו שפי׳ פשוט היינו שזה רגיל להיות פשוט. ועיין משנה דלקמן. [*ובירושלמי נמי מוכח כפירש״י שכן אמתניתין ה׳ אמרו שם טעמיה דרבי יודא

כדי ליתן את המצוי על המצוי ואת שאינו מצוי על שאינו מצוי ע״כ. ואי כפי׳ הערוך מאי מצוי ואינו מצוי איכא בין זכר לנקבה אבל בין בהמה לחיה איכא. דבהמה מצויה וחיה אינה מצויה עכ״ל]. ופסק הלכה בפי׳ משנה ה׳. ומ״ש הר״ב דלתפלה בעינן פשיטות. פירש״י בגמרא. משום נשא לבבינו אל כפים (איכה ג׳):

ושתי חצוצרות. טעמא במשנה דלקמן. ושיהו מן הצדדים. פי׳ הר״ן דשלשה המהלכין בדרך גדול באמצע. כדאיתא בפרק א״ל הממונה [ל״ז. ובעירובין נ״ד.] והכא שופר גדול שמצות היום בשופר:

שופר מאריך כו׳. להכירא בעלמא להודיע שמצות כו׳. ומיהו במאי דתקע בהדי חצוצרות נפיק דאע״ג דתרי קלי לא משתמעי. הכא משום דחביב ליה [פירש״י שחדשה היא לו] יהיב דעתיה ושמע. כדאיתא בגמרא:

ד **בתעניות פי׳ הר״ב על צרת כו׳ דכתיב על הצר הצורר כו׳**. כלומר כל דבר שייצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן. הרמב״ם ריש ה׳ תענית. ועיין מ״ו פ״ק דתענית:

בשל זכרים. פירש הר״ב אילים ועיין משנה ג׳ פ״ה דשקלים:

כופין. שסתמן כפופין. רש״י. וטעמא דבעינן כפופים מפרש בגמרא כמה דכייף אינש דעתיה טפי מעלי. ונראה דרש״י ל״ג דעתיה. שפי׳ פניו כבושים לארץ משום והיה עיני ולבי שם (מלכים א׳ ט׳) ע״כ. ור״ל הא דאיתא בגמ׳ פ׳ מצות חליצה (יבמות דף ק״ה:) דיליף מהך קרא דצריך שיהיו עיניו למטה לארץ. ואפשר דע״י כפיפת ראש כייף דעתיה וגרס ליה ואע״ג דבתענית יש תפלה כמו בר״ה זהו שפירש״י למעבד הכירא בין תענית לר״ה. ולא סגי ליה בטעמא דגמ׳:

ופיהן מצופה כסף. מפרש בגמרא דתענית יומא דכנופיא ואשכחן בכנופיא דחצוצרות דמשה שהיו של כסף א״נ דתורה חסה על ממונן של ישראל ובר״ה משום כבוד יו״ט עבדינן דזהב:

ה **שוה היובל לר״ה כו׳**. כתב הר״ב דגמרינן בג״ש משביעי שביעי עיין סוף מכילתין:

בראש השנה תוקעין בשל זכרים כו׳. דס״ל כמה דכייף איניש דעתיה שיהו פניו כבושין לארץ טפי עדיף. ויובלות שהן לקרות דרור פשוטים עדיף לסימנא דחירות. ובהא לא דיינינן ג״ש אלא האי כדיניה והאי כדיניה. תוס׳ והר״ן:

ו **שופר שנסדק כו׳**. [כתב הר״ב] דה״ל כשני שופרות. וכן לשון רש״י ונראה מדבריו שהוא מפרש שנסדק משני צדדיו לגמרי ונחלק לשתי חתיכות ולא נהירא דא״ה היינו דיבק שברי שופרות. אלא נסדק היינו שנסדק מצד אחד לארכו על פני כולו והיינו טעמא משום דכיון שנסדק כולו אין שם שופר עליו. אלא כחתיכת שופר שתקנה ועשאה כעין שופר דמי וכ״ש דבק שברי שופרות וזו ואצ״ל זו קתני. א״נ [ה״א] יותר סופו להפרד כשנסדק מצד אחד ודבקו משאם עשה שופר אחד של חתיכות והוי שם שופר עליו טפי קמ״ל. תו׳:

שנסדק. פי׳ הר״ב דוקא לארכו אבל לרחבו אם נשתייר כו׳ כדי שיאחזנו בידו כו׳. ברייתא. ומסיק בטור סימן תקפ״ו דהיינו טפח ד׳ אצבעות בגודל שהן ו׳ בקטנה דאלת״ה אלא כשיעור התוקע לפי מה שהוא אדם הוה ליה למתנייה במשנה י״א פי״ז דכלים גבי הנך דחשיב ששיעורן הכל לפי מה שהוא אדם. וכתב הרא״ש ונקט האי לישנא כדי שיאחזנו כו׳ לפרש הטעם למה נתנו בו שיעור טפח כדי שיאחזנו כו׳. ויראה לכאן ולכאן ולא יאמרו לתוך ידו הוא תוקע ע״כ ומ״מ הלכו אחר אדם בינוני ולא חשו לבן אבטיח וכיוצא בו. [ועיין בס׳ של״ה דף רכ״א ע״ב רמזי דינים אלו ותמצא מרגוע לנפשך].

ודבקו. פי׳ הר״ב בדבק [וכו׳] וכפירש״י. ואע״ג דלקמן גבי ניקב וסתמו פסלינן שלא במינו דוקא התם בניקב שסתם הנקב בחתיכה אחרת [כלומר בחלל הנקב] דחסר הוא. אבל אם חבר הסדק בדבק חוזר לכמות שהיה ואין הדבק ניכר בין הסדקים. הרא״ש:

ז **הדות פי׳ הר״ב מקום מוקף מחיצות על הארץ**. וכן פירש״י גם הרמב״ם. ועוד פירש כן הר״ב והרמב״ם משנה ו׳ פ״ה דכלים וכן פי׳ הר״ב במשנה ב׳ פ״ד דב״ב ושם אכתוב לשון הרשב״ם בזה גם לשון הרמב״ם שבחיבורו:

וכן מי שהיה עובר כו׳. השוה אותם מזה הצד שבשניהם המשמיע והשומע אינן במקום אחד ובסדר המשנה שבגמרא ל״ג וכן:

אם כיון לבו. פי׳ הר״ב לצאת. עיין מ״ש בס״ד במשנה י״ד פ״ג דסוכה. ועיין במשנה ח׳ פרק דלקמן:

ח **אלא לומר לך כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה וכו׳**. יתכן בעיני שהיתה הרמת ידיו של משה רבינו ע״ה הוראה לבני ישראל שיסתכלו כלפי מעלה וישעבדו לבם לשמים כעין הוראת הנחש שעל הנס כבסמוך כי לא יכשר לפרש שמשה היה שלוחם של ישראל וכשהרים ידו והסתכל כלפי מעלה ושעבד כו׳ הוי במקום כל ישראל ואם הניח ידו לא שעבד נפשו לשמים שזה לא יצדק לומר על אדון הנביאים ע״ה אבל ברוב עם הדרת המלך ה׳ צבאות ב״ה לא יהיה כי אם ע״י הוראה. זה יתכן מאד. והעד הנאמן נחש הנחשת דבסמוך. ולפי דרכי יתכן מאד שהיה עומד על הגבעה כטעם הנחש

שעל הנס כדי שיוכלו לראותו כל ישראל וכאשר ראו כי הרים ידו גם המה הסתכלו וכונו לבם. ולא כן כאשר הניח ידו:

זה הכלל כו'. נראה דלאתויי ברכת הנהנין דתני בגמרא שאם יצא אינו מוציא דבשלמא ברכת המצות כל ישראל ערבין זה בזה. ולפיכך אע"פ שהוא יצא לעצמו מוציא לאחרים. כדי לצאת ידי ערבותו. אבל ברכת הנהנין אין כאן ערבות דלא לתהני ולא לברוך. ועיין סוף מכילתין:

פרק ד

א **במקדש היו תוקעים**. פי' הר"ב דרבנן הוא דגזור שמא יטלנו ויעבירנו ד' אמות ברה"ר. עיין מ"ש בסוף מ"ב פ"ד דסוכה. ומ"ש דאין אסור שבות במקדש כו'. עיין במי"ב פ' בתרא דערובין:

אבל לא במדינה. עיין במשנה ג'. ומ"ש הר"ב לא בירושלים. עיין במשנה דלקמן ובמ"ג פ"ק דשקלים:

שיש בו ב"ד. מפני שב"ד זריזין הן. ולא יבואו התוקעים להעביר השופר בפניהם ברה"ר. שב"ד מזהירין את העם ומודיעים אותם. הרמב"ם פרק ב' מהלכות שופר:

ב **ועוד זאת היתה ירושלים יתירה**. פי' הר"ב דהכי קאמר בירושלים היו תוקעים בכל העיר כ"ז שב"ד יושבים במקדש. ש"מ דבזמן שבה"מ קיים איירינן והכי קאמר ועוד זאת היתה ירושלים יתירה קודם החורבן. שהוא קודם התקנה. ליבנה אחר החורבן. ואחר התקנה. וכמ"ש המגיד. וכל זה לפירוש הרמב"ם דלעיל שכל ירושלים קרוי מקדש. אבל לפירוש קמא וכפירש"י דירושלים בכלל מדינה פירשו התוס' דהכא לאחר החורבן שתיקן רבן יוחנן בן זכאי הוא. ולא ידעתי טעם יפה לחלק בין ירושלים ליבנה. כשירושלים בחורבנה אע"פ שראיתי כן בהשגות וז"ל בזמן המקדש לא היו תוקעים אלא במקדש אבל בזמן שחרב תוקעין כל הסמוך לה עכ"ל. לא פירש הטעם. ועוד שהרי רש"י פירש במשנה דהכא ועוד זאת היתה ירושלים בעודה בבנינה. ולכן נ"ל דרש"י ס"ל דהא דתנינן לעיל. אבל לא במדינה. לאו כללא הוא. אלא סמך אפרטא דמתניתין דהכא דבמדינה עצמה יש חלוק. שבירושלים וכל עיר שהיא רואה כו'. תוקעים כל זמן שיושבין [ב"ד] בבית המקדש והא דלא פירש רש"י דירושלים בכלל מקדש משום דלעולם יש חלוק בין מקדש לירושלים. דבמקדש אפילו שלא בזמן שב"ד יושבין תוקעין שאין שבות במקדש. ועוד דלשיטתיה אזיל דבשאר דוכתי נמי רגיל לפרש דירושלים בכלל מדינה וכתבתי טעמו בפ"ק דשקלים. ולולב שהיה ניטל בגבולין אפילו בזמן המקדש. כדתנן במשנה י"ג פ"ג דסוכה. כבר כתבתי שם דהיינו דוקא כל שסמוכין. ששלוחי ב"ד מגיעים שם. מה שאין כן ראש השנה לא היה ידוע קביעת החדש. כי אם בירושלים ותוך תחומין. [*והא דכתב הר"ב כל זמן שב"ד יושבין במקדש. לא לדון. דאין דנין בשבתות ויו"ט. כדתנן במס' ביצה. ובסנהדרין פרק הנחנקין (סנהדרין דף פ"ח.) בימות החול יושבין בלשכת הגזית ובשבתות ויו"ט יושבים בחיל [ולשון הרמב"ם ברפ"ג מהלכות סנהדרין בבית [המדרש] שבהר הבית] ופירש"י שלא יהו נראין כיושבין בדין שבלשכת הגזית היו דנין ע"כ. אבל ישיבתן היתה להוראה שאין בכלל דאין דנין כו']:

ג **במקדש שבעה ובמדינה כו'**. עיין משנה י"ב פ"ג דסוכה:

במדינה שבעה. כבר פירשתי בסוכה פ"ג משנה י"ג. דשבעה היינו לאפוקי ראשון בלבד. ולעולם בשבת שבשבעה אינו ניטל והיינו טעמא דלא הוצרכו לתקן בלולב שידחה שבת כמו בשופר. דבשופר כי אתי בשבת. ולא יתקע. חיישינן שתשתכח תורת שופר. אבל לולב כי אתי בשבת איתא בשאר יומי. אי נמי משום דשופר אתי לזכרון טפי מלולב. הר"ן [ריש פירקין]. ותירוץ השני כתבו ג"כ התוס'. ולתירוץ הראשון יש ראיה מדלא תנן בתקנת שופר זכר למקדש כדתנן גבי תקנת לולב. ואע"ג דר"ה איתא נמי שני ימים. מ"מ דין תורה אינו אלא יום אחד. וכן אם באו העדים בראשון. ובפ"ד דסוכה כתב הר"ן משום דשופר אפשר ליחיד לתקוע ע"י כולן. הלכך במקום ב"ד ליכא למירש דב"ד זריזין הן. משא"כ בלולב דלכל מסור. ועיין במשנה ב' פ"ק דמגילה:

זכר למקדש. עיין משנה י"ב פרק ג' דסוכה:

ד **ונתקלקלו הלוים בשיר**. פי' הר"ב בשל בין הערבים כו' שלא ידעו אם יאמרו של חול דשמא לא יבואו עדים כלל. או של יו"ט דשמא עוד סוף העדים לבא היום ולא אמרו שירה כלל. וכתבו התוספות דאע"ג דבריש פ"ה דפסחים אמרינן. דאין מקריבין קרבן אחר תמיד של בין הערבים. מדכתיב עליה [כדפירש שם הר"ב] וא"כ לחשוב קלקול קרבן מוסף. דשאני מוסף שהוא עשה דרבים ודחי עשה דהשלמה כדאשכחן דפסח דחי ליה. אבל הרמב"ם כתב בפ"ג מה' קדוש החדש וז"ל ונתקלקלו במקדש. ולא ידעו מה יעשו אם יעשו עולה של בין הערבים. שמא יבואו העדים. וא"א שיקריבו מוסף היום א"ר תמיד של בין הערבים. עכ"ל. ובאמת שדבריו צריכין עיון של' המשנה אינה כדבריו. גם בגמרא פליגי בקלקול השיר. אם לא אמרו כל עיקר כדפי' הר"ב. או שאמרו של חול בתמיד של בין הערבים. ובפי' המשנה כתב נתקלקלו הלוים בשיר ענינו שלא אמרו שירה כלל. שלא ידעו אם היה חול וכו'.

כי עכ״פ צריך שירה על כל קרבן כמ״ש במקומו ועת המנחה הוא עת הקרבת תמיד שבין הערבים. [ואחר] שמקריבין איתו לא היו מקריבין אחריו שום דבר. ע״כ וצ״ע:

התקין רבן יוחנן בן זכאי. עיין מה שכתבתי בריש מס׳ ביצה על זה [*ואם לא באו קודם המנחה אמרו שיר של חול. וכן נראה דברי הרמב״ם בפ״ג מהלכות קדוש החדש]:

ה **וכולל מלכיות עמהן.** אע״ג דבקרא דמיניה ילפינן לזכרונות שופרות מלכיות כמו שכתב הר״ב נזכרו המלכיות באחרונה. מקדימין המלכיות כמ״ש הרמב״ם. ומן הראוי להקדים המלכיות וכו׳ כמו שאמר [בגמ׳ פ״ק ד׳ ט״ז] אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם. זכרונות כדי שיעלה זכרוניכם לפני לטובה. ובמה בשופר. ע״כ. והטעם מבואר כי קודם ראוי שנמליך מלך עלינו. ואח״כ נעלה זכרונינו לפניו לטובה. ומה שכתב הר״ב למד על כל מקום כו׳. עיין במשנה ג׳ פ״ב דתענית:

קדושת היום ותוקע. דמצוה בשלש תקיעות של שלש שלש כדתנן במשנה ט׳:

למה הוא מזכיר. מפרשינן בגמרא דה״ק למה הוא מזכיר עשר לימא תשע דהואיל ואשתנו מלכיות מזכרונות ושופרות לענין תקיעה בדין הוא דלשתנו נמי לפחות מהן:

ו **אין פותחין מעשרה מלכיות כו׳.** מפרשינן בגמרא כנגד עשרה הילולים דהללו אל בקדשו. דכתיב בהו (תהילים ק״נ:ג׳) הללוהו בתקע שופר. אי נמי כנגד י׳ הדברות פירש״י דכתיב בהו נמי שופר. אי נמי כנגד י׳ מאמרות שבהן נברא העולם. כדתנן ריש פ״ה דמס׳ אבות. ופירש״י שהעולם נברא בר״ה:

מעשרה מלכיות. פי׳ הר״ב ג׳ משל תורה וג׳ משל כתובים וכו׳ כדתני סיפא מתחיל בתורה ומשלים בנביא. ור׳ יוחנן נמי בהא לא פליג ואע״ג דבכל מקום אמרינן תורה ונביאים וכתובים וכדלקמן בסמוך. פי׳ בתוס׳ די״ל מכום דקראי. דתילים משלי איוב קדמו לנביאים והר״ן אע״פ שבכאן מפרש משום דאחר שהתחיל בתורה. דהתחלה מעליא היא חזר להתחיל בכתובים. כדי שיהא מעלה בקדשים. ברפ״ג דמגילה נראה שחזר בו:

אם אמר שלש שלש. מפרש בגמרא כנגד תורה נביאים וכתובים. ואמרי לה כנגד כהנים לוים וישראלים:

אין מזכירין זכרון מלכות כו׳. הקדים זכרון למלכות שהוא נופל על ל׳ מזכירין ובסדר המשנה שבגמרא גרס מלכות זכרון ושופר:

ז **השני מתקיע.** פירש הר״ב המתפלל תפלת המוספין ומנהגם היה שש״ץ המתפלל ביוצר אינו מתפלל במוסף. אלא ש״צ אחר. הר״ן. ולא תני במוסף תוקעין. משום דבש״צ החוזר ומברך הברכה על הסדר תלויין התקיעות. כמו שהוא שנוי בסוף הפרק. ומ״ש הר״ב ובשעת השמד תקנו כו׳. גמ׳. וכתבו התוס׳ ואע״פ שבטלה הגזירה לא עבדינן כדמעיקרא. אע״ג דזריזין מקדימין כו׳ כדלקמן. דחיישינן שמא יחזור הדבר לקלקולו. ופי׳ הר״ן דתקנו תקיעות וט׳ ברכות במוספין. דהא על סדר ברכות תוקעים כדלעיל. וקודם לכן הוה הכל בשחרית:

מתקיע. מדלא תנן תוקע דקדק רבינו האי שאין ש״ץ תוקע אלא אחר. וטעמא כדתנן במשנה ד׳ פ״ה דברכות לענין נשיאת כפים. וכל חלוקי דינין דהתם. שייכי נמי הכא. הרא״ש:

ובשעת ההלל. כתב הרמב״ם משום דאין אומרין הלל בראש השנה כו׳. דאפשר מלך יושב על כסא דין וספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו. וישראל אומרים שירה. גמ׳:

הראשון מקרא את ההלל. משום דזריזין מקדימין למצות. גמרא:

מקרא ולא קתני קורא. היינו טעמא לפי שהוא מקרא לצבור וכדאמרינן הוא אומר הללויה. והן אומרים הללויה. הר״ן. ועיין משנה י׳ פ״ג דסוכה:

ח **שופר וכו׳ אין מעבירין עליו את התחום וכו׳.** וההי״נ לולב וכדמוכח במשנה י״ג פ״ג דסוכה. והא דלא תני לכל הני דבמתני׳ דהכא. גבי לולב. אע״ג דלפי הסדר קדים סוכה לר״ה. י״ל דגבי שופר הוי רבותא טפי כיון דליתא בשאר יומי כמו לולב. א״נ דיש בו זכרון. כמ״ש במשנה ג׳:

אין מעבירין כו׳. גמ׳. מ״ט שופר עשה הוא. ויו״ט עשה [דשבתון] ולא תעשה [דלא תעשה כל מלאכה] ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה. ופי׳ הר״ן וחכמים עשו חזוק לדבריהם הכא כשל תורה. דכיון דלא דחי מלאכה דאורייתא. אף שבות דדבריהם לא ידחה. ודקא יהבינן טעמא משום דה״ל יו״ט עשה ולא תעשה. קושטא דמלתא קאמר. ומיהו לא צריכינן להכי דאפילו הוה יו״ט ל״ת גרידא. לא אתו מכשירי שופר ודחו להה. דהא בעידנא דקא מעקר לאו לא מקיים עשה ע״כ. הכי איתא בפרק י״ט דשבת בגמרא סוף דף קל״ב:

ואין מפקחין. עיין משנה ו׳ פרק ח׳ דפסחים:

לא עולין באילן וכו׳. טעמייהו מפרש [הרב] במשנה ב׳ פרק בתרא דביצה:

בין בדבר שהוא משום שבות ובין בדבר שהוא משום ל״ת. בגמרא שבות אמרת לא. משום לא תעשה מבעיא. זו ואין צריך לומר זו קתני. וכן בריש

הוריות. וטעמא דכיון דקתני בלשון בין. לא עביד צריכותא. ומיהו בריש מועד קטן עביד צריכותא:

אין מעכבין את התינוקות מלתקוע. פירש הר״ב שהגיעו לחינוך ואפילו בשבת כדפירש רש״י. וטעמא כשהגיעו לחינוך. דהואיל והגיעו לחינוך מתעסקים עמו כדי שילמוד שידע לתקוע לצאת י״ח כשיבא ר״ה. אבל כשלא הגיע לחינוך לא. וכתב הר״ן וכי תימא אמאי מעכבין. דהא קי״ל קטן האוכל נבילות אין ב״ד מצווין להפרישו [כמ״ש בספ״ט דשבת] י״ל דה״מ במלתא דלא מפרסמא. אבל במלתא דמפרסמא כי הא שהקרן נשמע לרבים מעכבין. דלמא נפיק מינה חורבא לתקוע בשבת שלא בפני ב״ד ע״כ. והרמב״ם בפירושו מפרש ג״כ בהגיע לחינוך. אבל בחבורו פ״ב מהלכות שופר חזר בו ופי׳ בשלא הגיע לחנוך ואין להאריך:

אבל מתעסקין וכו׳. ה״ק אין מעכבין כו׳ אבל מתעסקין נמי. א״נ אבל כמו ברם דאשכחן במשנה ב׳ פ״ק דמעילה:

מתעסקין עמהן. שאומרים להם תקעו. ומשתדלין עמהן. המגיד:

והמתעסק. לא יצא. למה שפירש הר״ב פרק דלעיל משנה ז׳ דבעי כונה לצאת. מקרי מתעסק כל שאינו מתכוין לתקוע תקיעה של מצוה. כדאיתא בגמרא. וממתניתין דלעיל לא שמעינן אלא דהשומע צריך כונה. אבל התוקע עצמו ה״א דיצא בו אפי׳ במתעסק ולא ליבעי כונה לצאת. צריכא מתני׳ דהכא. אלא מיהו דתו תנן והשומע מן המתעסק לא יצא קשיא דמשנה שאינה צריכה היא דהשתא תוקע עצמו לא יצא במתעסק. אע״ג דשומע ותוקע. כל שכן השומע בלבד. ועוד דהא כבר תני ליה בפירקא דלעיל אם כיון לבו יצא כו׳. וי״ל דהוי אמינא דוקא המתעסק עצמו שאין כאן שום כוונה לצאת אינו יוצא. אבל השומע מן המתעסק כיון שהוא מכוין לצאת יוצא בשמיעתו. דהא עיקר מצוה בשמיעה ולא בתקיעה. דמש״ה אין מברכין לתקוע אלא לשמוע. כדאיתא בטור ריש סימן תקפ״ה. קמ״ל דלא. וממתניתין דלעיל לא שמעינן דהוי אמינא אם כוון לבו דתנן התם אפילו כי שמע ממתעסק. דבמתניתין לא תנן בהדיא דבש״צ מיירי. קמ״ל הכא דבעינן נמי כונת משמיע:

ט **שלש של שלש שלש.** כתב הר״ב לפי שנאמרו שתי תרועות במקרא בר״ה. בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה דפרשת אמור. ובחדש השביעי באחד לחדש וגו׳ יום תרועא יהיה לכם דפרשת פנחס. ותרועה אחת ביום הכפורים של יובל. והעברת שופר תרועה בחדש השביעי בעשור לחדש ביה״כ דפרשת בהר. ומ״ש הר״ב ומנין שפשוטה לאחריה. ת״ל תעבירו שופר. דסופיה דקרא [דוהעברת] שופר תרועה איהו:

שעור תקיעות כשלש תרועות. פי׳ הר״ב שעור כל התקיעות שהם שש תקיעות. כשלש תרועות. משום דמרמי לה רמי מתני׳ וברייתא אהדדי. ומשני לה בגמרא דתנא דידן קא חשיב לה תקיעות דכולה בבי. וזה שאמר הר״ב שעור כל התקיעות וכו׳. ולפירוש הראשון שכתב הר״ב דשיעור תרועה כשלש יבבות שלשה קולות בעלמא כל שהן. הקשה הר״ן דפלגא דידהו דהיינו קול וחצי זוטר שעורא טפי. ובכהאי גוונא לא מקרי העברה. דלשון העברה דמינה ילפינן לתקיעה קול ארוך משמע. ומפרש דתקיעות דכולהו בבי דקאמרינן תקיעות ראשונות דכולהו בבי דהשתא שעור תקיעה כתרועה ושעור תקיעות אחרונות לא איצטריך ליה למתני דפשיטא ליה דשעור של אחרונות כראשונות. ע״כ. גם לשון רש״י הכי קאמר שעור השלשה תקיעות ככעור ג׳ התרועות. והרמב״ם כתב ג״כ שעור כל התקיעות כלשון הר״ב והוסיף ביאור בחבורו פ״ג שכתב שעור תרועה כשתי תקיעות. אבל יש לומר שהוא סובר כיש מפרשים שכתב הר״ב שנמצא לפירושם דשעור תקיעה אחת ד׳ כחות וחצי שבזה מקרי קול ארוך. וכבר פירש המגיד והטור. שכן דעת הרמב״ם בשעור היבבא. ואולי שמפני כן הוא שכתב הר״ב על פירוש דיש מפרשים דהוא מסתבר:

שעור תרועה כשלש יבבות. כתב הר״ן ר״ח גורס שעור תרועה שלש יבבות ול״ג כשלש דהא תרועה עצמה שלש [יבבות] והיכי שייך למתני כשלש אלא שאפשר שלפי שעיקר יבבות בפיו [כדלקמן] קאמר דשעור תרועה כג׳ יבבות שאדם מיילל בפיו:

יבבות. בגמרא. דתרועה מתרגמין יבבא וכתיב באמיה דסיסרא (שופטים ה׳:כ״ח) בעד החלון נשקפה ותייבב. ולשני הפירושים שכתב הר״ב לעיל בשעור יבבא. לתרווייהו ענין יבבא ילולי יליל כאדם הבוכה ומקונן קולות קצרים סמוכים זה לזה. וזה שאמר הר״ב בפי השני יבבא היא שלש כחות של כל שהן ולא כתב כשעור של שלש כחות וכו׳. ולפי שלפי׳ זה נמי היבבא היא בקולות קצרים אלא שסובר שקול אחד קצר לאו כלום הוא ואין אדם מיבב בקול אחד בלבד אלא בג׳ כחות קצרות ולפיכך שעור יבבא אחת היא בג׳ כחות של כל שהן. כלומר שעושה ג׳ כחות תכופות וקצרות ומפסיק וזהו יבבא אחת. אבל שעור ג׳ כחות קצרות בכח א׳ הוא הנקרא שבר לשני הפירושים. ומיהו לא סגי ליה כשעושה ג׳ כחות קצרות בלבד לצאת בה ידי חובת תרועה שהיא יבבא אחת כמו דלפירוש קמא לא סגי בכח אחד שהיא יבבא אחת. אע״ג דלא כתיב אלא תרועה דמתרגמין יבבא. ומשמע חדא. אלא ודאי סברא בעלמא. אי נמי קבלה בידם דבחדא לא סגי. אבל הוכחה מן הכתוב לא מצאתי:

תקע בראשונה ומשך בשניה כשתים וכו׳. שאין לתקיעות שעור למעלה שאם רצה להאריך מאריך ואין הדבר ניכר כשהוא מאריך שיכוין לשתי תקיעות. אלא מחמת כשהיא כפלים בשעור תקיעה ראשונה ומשום הכי קתני [תקע] בראשונה שבתחלת הסימן. והאריך בשניה כשתים בראשונה. סלקא דעתך אמינא כיון דהאריך בה כשתים שבראשונה דליהוי כאילו הפסיק בינתים. ואיכא שתי תקיעות קמ״ל. הרא״ש והר״ן בשם הרמב״ן:

ומשך בשניה כשתים. כתב הר״ב לצאת בה כו׳ פשוטה שלאחריה דמלכיות ופשוטה שלפניה דזכרונות. וכן לשון רש״י. ואע״פ שימשוך עד שאמר עשרה זכרונות יש לעשות כן. א״נ כריב״ן דאם אמר שלש יצא. וכ״ש לדברי הפוסקים דכשאומר ובתורתך כתוב לאמר דיצא ונוסח הברכה אינה מעכבת לאומרה כל כך בארוכה. ועוד יש לומר דקאי אסיפא יחיד שבירך ואח״כ נתמנה לו שופר כו׳:

אין בידו אלא אחת. היינו תקיעה שלאחריה. ולא כי״מ דהיינו תקיעה ראשונה ודמש״ה אצטריך למתני תקע בראשונה דאמאי לא תעלה לו לתקיעה אחת דהא כונת מצות תקיעה היתה לו. אלא לתקיעה אחרונה של סימן העבר עלתה לו ודקתני תקע בראשונה כתבתי לעיל. הר״ן:

נתמנה. מפורש במשנה ד׳ פ״ז דשביעית:

תוקע ומריע ותוקע ג״פ. תוקע ומריע ותוקע בשביל מלכיות. וכן בשביל זכרונות. וכן בשביל שופרות. רש״י:

כך כל יחיד ויחיד חייב. כתב הר״ב ואין ש״צ יורד לפני התיבה. אלא להוציא את שאינו בקי. דאע״ג דכל ישראל ערבים הם זה לזה ומה״ט מוציא זה את זה בברכת המצות כמ״ש בס״פ דלעיל. הא תניא בגמ׳ דהכא בפיסקא דמי שבירך וכו׳. יחיד שלא בירך אין חבירו מברך עליו. וטעמא כתב הר״ן בשם ירושלמי משום דתפלה מסתבר שיהא כל אחד מבקש רחמים על עצמו [*ופסק ההלכה שכתב הר״ב. גמרא]:

סליקא לה מסכת ראש השנה